

Rapport 2004:1

Konjunkturläget våren 2004

The logo for ÅSUB, featuring the letters 'ÅSUB' in a bold, white, sans-serif font. The letters are set against a dark blue background that is part of a larger graphic element resembling a stylized, glowing blue sphere or a series of concentric, wavy lines that create a sense of depth and movement. The 'Å' has a small circle above it, and the 'B' has a vertical line through its center.

ÅSUB

De senaste rapporterna från ÅSUB

- 2002:3 Konjunkturläget - våren 2002
- 2002:4 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn våren 2002
- 2002:5 Den åländska näringsrätten
- 2002:6 Efterhandsutvärdering Ålands mål 5b-program 1995-1999
- 2002:7 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn - hösten 2002
- 2002:8 Konjunkturläget hösten 2002
- 2002:9 Bussiga stan
- 2003:1 Konjunkturläget våren 2003
- 2003:2 Det åländska jordbrukets framtida utvecklingsförutsättningar
- 2003:3 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn - våren 2003
- 2003:4 En snabb BNP-indikator för det privata näringslivet på Åland
- 2003:5 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn - hösten 2003
- 2003:6 Konjunkturläget hösten 2003
- 2003:7 Halvtidsutvärdering Ålands mål 2 program
- 2003:8 Halvtidsutvärdering Ålands mål 3 program
- 2003:9 Evenemangsundersökningen 2003

Pris 13,00 €

ISSN 1455-1977

Förord

Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB) utarbetar två gånger per år en konjunkturrapport gällande den åländska ekonomin. Syftet med översikten är dels att förse landskapsstyrelsen med aktuell information om samhällsekonomin inför budgetberedningen, dels att sprida information till allmänheten om aktiviteten i den åländska ekonomin. Bedömningen inleds med ett kortfattat sammandrag av det internationella konjunkturläget med en lite utförligare översikt över Ålands närmarknader i Finland och Sverige. Översikten baseras på nationella och internationella konjunkturanalyser och ekonomiska data som publicerats under vårvintern.

Analysen av konjunkturläget inom den åländska ekonomin har sammanställts på basen av en enkät till åländska företag vilka tillsammans representerar över 80 procent av de åländska företagens arbetsplatsutbud. En för ÅSUB relativt ny informationskälla utgör företagens mervärdeskattedeklarationer. Denna källa möjliggör en uppföljning av företagens omsättning och löneutbetalningar med bara några månaders eftersläpning. En annan ny källa är den statistik gällande varuhandeln över skattegränsen som nu börjar kunna användas på ett mer aktivt sätt i ÅSUBs statistikproduktion och ekonomiska analysverksamhet.

Övriga indikatorer såsom valutakurser, ränteläge, inflation, arbetslöshetsgrad, befolkningsrörelse, extern handel, försäljning av kapitalvaror, bostadsproduktion, företagsetableringar samt konkurser har också studerats. I arbetet har företrädare för näringslivet och dess organisationer samt landskapsstyrelsens näringsavdelning varit till värdefull hjälp. ÅSUB vill även rikta ett stort tack till alla företag som besvarat konjunkturenkäten.

Ett helt nytt redskap som testats i framtagande av 2004-års BNP-prognos är en numerisk jämviktmodell för Åland som ekonom-statistiker *Jouko Kinnunen* för tillfället utvecklar som en del av sina forskarstudier i nationalekonomi. Modellutvecklingsarbete pågår dock fortfarande och dess resultat kommer att avrapporteras i andra sammanhang. I framtiden kommer ÅSUB i och med detta att få betydligt större möjligheter att göra kvantitativa samhällsekonomiska effektkalkyler.

Nyss nämnde Kinnunen har haft huvudansvaret för sammanställningen av denna konjunkturöversikt. Underlagsmaterial, texter m.m. har dock tagits fram inom ramen för ett aktivt 'team-work' med hjälp av insatser från utredningschef *Katarina Fellman*, utredare *Maria Rundberg-Mattsson*, vik. ekonom-statistiker *Jonas Karlsson*, biträdande statistiker *Christna Lindström* samt undertecknad.

Bedömningen är gjord under mars månad.

Bjarne Lindström
Direktör

Innehåll

Sammanfattning.....	5
1. Det internationella konjunkturläget.....	7
2. Konjunkturbilden i Finland och Sverige.....	10
3. Den åländska ekonomin.....	14
3.1. Allmän översikt.....	14
3.2. Den offentliga ekonomin.....	21
3.3. Läget inom det privata näringslivet.....	23

Bilagor

Sammanfattning

Den försiktiga uppgång i den internationella konjunkturen som kunde skönjas under hösten har blivit allt starkare och tydligare. Världsekonomin är åter stadd i tillväxt och fjolårets tillväxt i den globala ekonomin uppskattas till dryga tre procent. Tillväxten i den globala produktionen förväntas stiga till fyra procent eller mer i år. USA och Asien står för det mesta av tillväxtdynamiken, medan EUs tillväxt tenderar att släpa efter.

Sverige och Finland kommer också att kunna dra nytta av uppgången genom högre export, men i båda länder är utvecklingen för trög för att på något mer avgörande sätt förbättra läget på arbetsmarknaden. Därutöver är finansieringen av pensionerna ett tilltagande problem i Norden och i övriga EU, inklusive Åland.

Räntenivåerna har varit nedåtgående och låga under en längre tid i hela västvärlden. Däremot ser det ut som att räntehöjningar åter kan bli mer aktuella mot slutet av året - både i EU och USA. Frågan är inte om räntenivån stiger, utan när. Sannolikt kommer ränteläget ändras senast direkt efter USAs presidentval.

Den åländska ekonomin står nu inför ett avgörande: hur kommer näringslivet att klara av de utmaningar som förändringarna i alkoholbeskattningen och den stundande EU-utvidgningen medför? Alla effekter av dessa i grunden förändrade förutsättningar för betydande delar av den åländska ekonomin kommer dock inte att märkas så mycket av redan i år. Riktigt kännbara torde de bli först om ett par år. Det mesta pekar dock i dag på att sjöfartens betydelse för Ålands BNP kommer att minska framöver.

Den starka uppgången år 2003 efter två år med negativ BNP-utveckling kommer att sakta ner betydligt i år. Enligt ÅSUBs prognos kommer tillväxten sålunda att halveras – från fyra- till tvåprocentnivån. Försämringarna för sjöfarten kommer att bli mer kännbara först efter 2004, men arbetslösheten kommer ändå att fortsätta sin svagt uppåtgående trend. Enligt ÅSUBs beräkningar kommer den på årsbasis att hamna på 2,5 procentnivån under 2004.

Det finns nu indikationer i ekonomiska data som pekar i riktning mot att Ålands branschstruktur är på väg att ändras så att sjöfartens betydelse minskar medan andra branscher växer i betydelse. För tillfället verkar de främsta kandidaterna för en genom sysselsättnings- och förädlingsvärdeökning framtida förstärkt position finnas inom livsmedelsindustrin, försäkrings- och finansbranschen samt inom IKT-sektorn.

Den framväxande omstruktureringen inom näringslivet kommer sannolikt att kräva ökade framtida satsningar från samhällets sida i syfte att underlätta rörligheten och dynamiken på den åländska arbetsmarknaden. Det handlar här främst om insatser som främjar

nybostadsproduktion, personalutbildning och utbildning i allmänhet, samt olika åtgärder som underlättar både permanent och temporär in- och återflyttning.

1. Det internationella konjunkturläget

Den försiktiga uppgång i den internationella konjunkturen som kunde skönjas under hösten har blivit allt starkare och tydligare. Världsekonomin är åter mer expansiv och fjolårets tillväxt inom den globala ekonomin uppskattas ha uppgått till dryga tre procent. Tillväxten i den globala produktionen förväntas stiga med hela fyra procent eller mera under innevarande år. USA och Asien står för det mesta av tillväxtdynamiken, medan EUs tillväxttakt släpar efter.

USAs ekonomi har vuxit snabbt under det senaste halvåret då BNP ökade med 8,2 procent under det tredje och 4 procent under det fjärde kvartalet (2003). De största tillväxtbidragen kom från den privata konsumtionen och exporten. Dessutom har produktiviteten ökat och kapacitetsutnyttjandet förblivit relativt lågt inom industrin, vilket hjälper till att hålla inflationstakten i schack. Under 2003 har företagens investeringar, framför allt inom högteknologiområdet, åter tagit fart vilket tyder på att effekterna av IT-bubblans överinvesteringar nu håller på att klinga ut. Även företagens vinster har stigit förhållandevis snabbt. Arbetslösheten och sysselsättningen har dock inte utvecklats lika positivt. Arbetslöshetsnivån är trots det ändå låg med europeiska mått mätt: enbart kring sex procent under 2003. Nivån kommer sannolikt att förbli mer eller mindre oförändrad under 2004. Den privata konsumtionen har dock vuxit snabbare än löneinkomsterna tack vare generösa skattesänkningar och låga räntor. Ränteläget har även bidragit till en åttaprocentig tillväxt i bostadsinvesteringar under fjolåret.

Den federala skattestimulansen fortsätter under första halvåret då skattebetalarna kompenseras att de betalat för hög skatt under det första halvåret 2003. I den senaste mätningen av konsumenternas framtidstro tycks arbetsmarknadsläget ha bidragit till en klar minskning i indextalet (*figur 1*), vilket kan tyda på att den privata konsumtionen inte kommer att bidra lika mycket till BNP-tillväxten under den senare hälften av 2004.

En viktig faktor i bedömningen av den amerikanska ekonomin är naturligtvis höstens presidentval. Oavsett valsegrare så måste man ta itu med de växande budget- och bytesbalansunderskotten. I längden måste underskotten finansieras med landets egna resurser, vilket torde leda till högre skatter. Den republikanska Bush-administrationen kommer troligtvis att så långt som möjligt söka undvika skattehöjningar och istället satsa på att gynna den ekonomiska tillväxten. Demokraterna torde vara mer benägna att justera skattenivåerna uppåt. Den expansiva finans- och penningpolitik kommer trots detta sannolikt att fortsätta året ut, vilket innebär att 2004 blir ett gott tillväxtår i USA. Prognoserna för USAs BNP-utveckling under innevarande år rör sig kring fyra procent (*figur 2*).

USAs bytesbalansunderskott är nu större än någonsin: ifjol ca 5,4 procent av BNP. Den utländska nettoskulden har också stigit till 25 procent av BNP. Detta låter kanske inte så

mycket jämfört med flera EMU-länder, men den amerikanska ekonomins storlek innebär att skuldsättningen lägger en stor finansieringsbörda på övriga världen. Det finansiella underskottet tynger också dollarkursen. Vi har redan sett en kraftig försvagning av dollarn under de senaste tre åren – dess värde i förhållande till euron har sjunkit med hela 34 procent. På sikt kommer dollarns försvagning att bidra till en minskning i handelsbalansunderskottet då den utländska importen blir dyrare, medan USAs egen export blir mer konkurrenskraftig. Trots detta anser de flesta prognosmakare att den amerikanska tillväxttakten kommer att avta något på litet längre sikt (2005-2006).

I *Japan* registrerades det en relativt bra tillväxtsiffra på 2,7 procent för 2003 – åtminstone i jämförelse med de senaste årens mycket svaga ekonomiska utveckling. En del av tillväxten beror dock på deflation, d v s fallande priser. I nominella priser var tillväxten enbart 0,2 procent år 2003. Den japanska ekonomin tillväxttakt förväntas jämfört med fjolåret sjunka tillbaka något under 2004.

Den starkaste bidragande orsaken till förbättring har varit växande exportintäkter vilka ökade med nästan tio procent i fjol. Även hushållskonsumtionen och privata sektorns investeringar har ökat avsevärt. Tillväxten i den privata konsumtionen kommer sannolikt att fortsätta även under innevarande år, likaså de privata investeringarna, men knappast i snabbare takt än vad som registrerats under den senaste tiden. Det japanska produktionsgapet, d v s skillnaden mellan potentiell och faktisk BNP, är nära fem procent av BNP, vilket är ett relativt mycket. Därmed antas att deflationen kommer att fortsätta i år.

Kina har sedan en lång tid ökat sin produktion i mycket snabb takt, kring åtta - nio procent per år. Samma tillväxttakt fortsätter även i år. Kina har gjort Asien till världens tillväxtcentrum för en överskådlig tid framöver. Kina har också lyckats locka en avsevärd del av världens gränsöverskridande nyinvesteringar, vilket har påverkat den industriella produktionen i västvärlden.

Andra *sydostasiatiska 'tigerekonomier'* kommer i Kinas kölvatten att öka sin tillväxt i år från fjolårets knappa tre procent till närmare fem procent. Det har beräknats att för varje dollar i ökning av Kinas export växer den kinesiska importen från övriga Asien med 0,5 dollar. Även övriga Asiens import kommer att öka, vilket är en god nyhet för kapitalvaruindustrin i Europa och Norden.

Av *euroområdet ekonomier* har Tyskland utvecklats klart långsammast under det senaste decenniet. Det finns inte heller någonting som skulle tyda på att situationen i Tyskland snabbt skulle kunna förändras till det bättre. Den offentliga sektorns underskott är större än vad som stadgas i EUs tillväxt- och stabilitetspakt och återintegrationen av det forna Öst-Tyskland tynger fortfarande de offentliga finanserna genom hög arbetslöshet i landets östra och mer underutvecklade regioner. Dessutom verkar den tyska ekonomin inte heller vara kapabel till

de strukturella reformer - framför allt på arbetsmarknaden - som skulle behövas för att stävja den förväntade utflyttning av produktion till EUs nya medlemsländer.

För hela euroområdet innebär år 2004 dock en klar ökning i BNP-tillväxten från fjolårets svaga 0,4 procent till nära 2 procent, främst tack vare ökad export och en stabil inhemsk efterfrågan. Euroområdet arbetslöshet har legat stilla vid 8,8 procent sedan ett års tid tillbaka och ingen dramatisk förändring finns i sikte. Sysselsättningen minskar kontinuerligt men långsamt inom primärnäringar och industri. Inom servicesektorn som helhet gäller det motsatta trendmönstret. Utveckling är bl a en följd av den pågående globaliseringen av den industriella ekonomin vilket kommer att flytta stora delar av produktion till de nya EU-länderna och samt utanför Europa. Nedgången i dollarn jämfört med euron har inte förbättrat de europeiska tillväxtpotentialerna. Enligt det finska näringslivets forskningsinstitut ETLA beräkningar skulle en 30-procentig devalvering av dollarn mot världens valutor från hösten 2003 och fram till 2006 minska EU-tillväxten med en halv procentenhet under år 2005 och med en hel procentenhet under 2006.

EUs tio nya medlemsländer kommer att öka Unionens befolkning med 75 miljoner personer, vilket är en femtedel av den nuvarande befolkningen inom Unionen. Ekonomiskt står de nya medlemmarna för fem procent av nuvarande EUs samlade BNP. Den ekonomiska utvecklingen har generellt sett varit gynnsammare i de kommande medlemsländerna än inom nuvarande EU, men finanspolitiken kommer att bli en betydande utmaning för de flesta av de tio nya medlemsstaterna. Arbetslösheten är också så pass hög som i genomsnitt kring 14 procent (2002). En stor fråga inför medlemskapet är den gränsöverskridande mobiliteten hos de nya medlemsländernas arbetskraft. De nuvarande EU-länderna har i sista minuten bestämt sig för att införa restriktioner för invandringen. De utredningar som gjorts över det potentiella inflödet av arbetskraft har dock visat att invandringen från de nya EU-medlemmarna sannolikt inte kommer att vara särskilt stor.

Ryssland har fortsatt att konsolidera den offentliga ekonomin tack vare växande skatteinkomster som genereras av oljeexporten. Federationens budget har uppvisat ett överskott sedan år 2000. Rysslands ekonomiska tillväxt har varit snabb sedan 1998-års kris då rubeln devalverades kraftigt. I fjol växte Rysslands BNP med dryga sju procent och årets tillväxt lär överstiga fem procent då oljepriserna verkar hålla sig kvar på en hög nivå. Rysslands stora utmaning är stabiliseringen av den ekonomiska och övriga politiken, vilket är en förutsättning att landets små och medelstora företag skulle kunna utvecklas snabbare. Dessa sysselsätter enbart dryga tio procent av arbetskraften, medan de i EU-länderna står för 60 till 80 procent av sysselsättningen. Energisektorn, som domineras av storbolag, har snarare ökat än minskat i betydelse under de senaste åren. Under de kommande åren kommer arbetskraften att öka mycket långsamt, vilket innebär att produktiviteten måste ökas i Ryssland för att hålla igång den ekonomiska tillväxten.

2. Konjunkturbilden i Finland och Sverige

BNP-tillväxten inom den **finska ekonomin** uppgick i fjol enligt Statistikcentralens förhandsuppgifter till 1,9 procent. Därmed blev tillväxttakten nästan en halv procentenhet lägre än året innan. Innevarande års tillväxt torde dock uppgå till 2,5 procent tack vare ökad export och fortsatt god tillväxt i den privata konsumtionen. Den elektrotekniska exportindustrin ledd av Nokia är här särskilt viktig för den positiva utvecklingen. Den elektrotekniska industrins produktionsnivå har dock fluktuerat kraftigt de senaste åren. Den pågående globaliseringen har även lett till att en växande andel av finländska företags produktion sker utanför hemlandet. Bolagens bästa geografiska tillväxtområden är dessutom sådana där man redan har egen produktion. Därför kommer den förbättrade industrikonjunkturen inte heller att märkas fullt ut i BNP-utvecklingen.

Efterfrågan på kapitalvaror, framför allt bilar, kommer att stabiliseras efter en snabb tillväxt i fjol, då effekterna av förändringarna i bilbeskattningen och vissa införselregler ebbar ut. Den låga räntenivån har lett till en negativ sparkvot, vilket inte kan hålla i längden. Den närmaste tiden kommer dock efterfrågan på lån och köp av kapitalvaror samt bostäder att fortsätta öka.

Inflationen kommer sannolikt att vara låg i år, och det av flera olika skäl. Under fjolåret var energipriserna höga, vilket nu dämpar inflationen. Den lägre alkoholbeskattningen minskar inflationen i år med en dryg halv procentenhet. Även den starka euron hjälper till att hålla inflationen i schack genom lägre importpriser. Konsumentpriserna tros därför stiga med blygsamma 0,7 - 0,8 procent under 2004. Den låga inflationen tillsammans med ändringarna i inkomstbeskattningen och de inkomstopolitiska avtalen leder till en ökning av realinkomsterna under innevarande år med ca fyra procent. Ett frågetecken är dock vad som händer med bostadspriserna där de låga räntorna nu har drivit upp priserna till oanade höjder.

Arbetslösheten i Finland var i genomsnitt 9,0 procent och sysselsättningsgraden, dvs andelen sysselsatta i gruppen 15 - 64 år, uppgick till 67,3 procent år 2003. Regeringens mål att höja sysselsättningsgraden till 70 procent till våren 2007 och till 75 procent till år 2011 ser ut att bli mycket svårt att nå. ETLA har räknat fram att den genomsnittliga årliga BNP-tillväxten måste överskrida fyra procent för att nå målet i slutet av valperioden. Samtidigt verkar utbudet av arbetskraft minska, m a o väljer de äldre arbetstagarna i växande grad att pensionera sig. Detta kommer att hjälpa till att hålla arbetslöshetsgraden i kontroll. Denna kommer därmed att hållas sig i stort vid nuvarande nivå. De minskningar i industriarbetsplatserna som skett de närmaste åren har hittills ersatts av tillväxten inom andra sektorer.

I längden är det dock viktigt att kunna höja sysselsättningsgraden för att kunna finansiera den kommande tillväxten i sociala transfereringar och utgifter som pensioneringen av de stora årskullarna medför. Statens finansiella position kommer att vara ansträngd då ökande internationell skattekonkurrens sannolikt på sikt kommer att pressa bolagsbeskattningen neråt och inkomstbeskattningen redan nu av många anses vara för hög i Finland. Härtill kommer

acciserna från tobak och alkohol att minska rejält. Det är därmed en klar utmaning att kunna bibehålla den nuvarande skuldsättningsnivån i absoluta - eller ens i relativa - termer (63 mrd euro eller 44,5 procent av BNP).

Den svenska ekonomin har en bredare industriell bas än den finska, vilket torde leda till en snabbare tillväxtimpuls som en reaktion på stigande konjunkturer i världen. Dessutom exporterar Sverige större del av sin export utanför EU än Finland. Industriproduktionen förväntas stiga med hela fyra procent. Sverige har därför goda förutsättningar att höja sin BPN-tillväxt från 1,4 procent under 2003 till 2,5 procent i år, dvs till samma nivå som Finland. År 2005 beräknas bli ännu gynnsammare för Sverige med en ekonomisk tillväxt på närmare tre procent. Inflationstrycket inom den svenska ekonomin förväntas fortsättningsvis vara lågt.

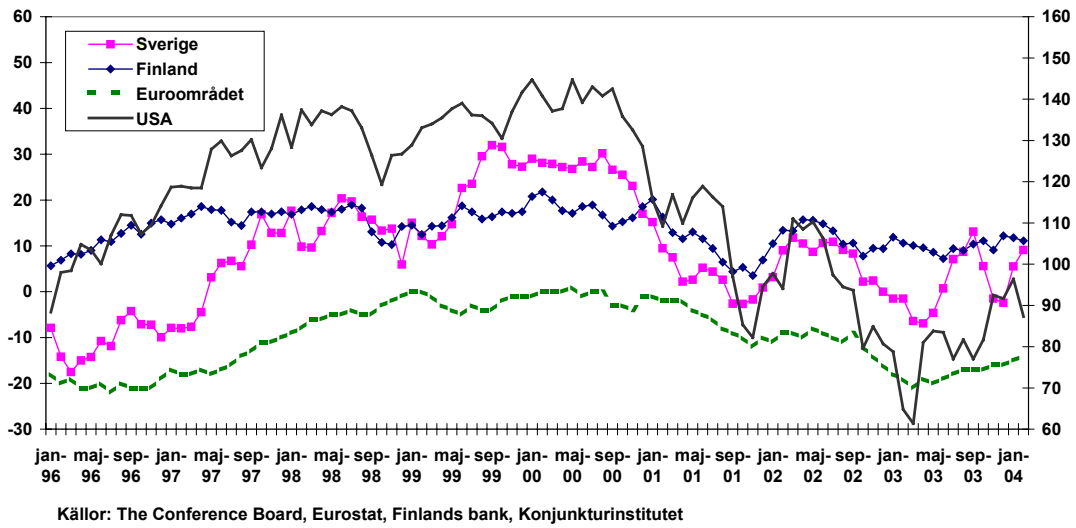
Arbetslösheten beräknas dock att stiga i Sverige i år – inte minst genom inflödet av fler unga till arbetsmarknaden än äldre som lämnar den. Arbetslösheten tros därför stiga från fjolårets 4,9 procent till ca 5,5 procent.

Kronans värde har fortsatt att variera mot euron, men det finns ingen tydlig tendens till att den skulle lämna det senaste årets genomsnittsnivå på 9,12 SEK/EUR (*figur 5*). Den förstärkningseffekt som kronan, tvärt emot flertalet prognoser, genomgick efter EMU-folkomröstningen ser därmed nu ut att ha neutraliserats. Samtidigt står det klart att kronan är en internationellt sett mycket liten valuta, något som sannolikt kommer att innebära en hel del – ibland rätt stora - svängningar kring den långsiktiga genomsnittskursen.

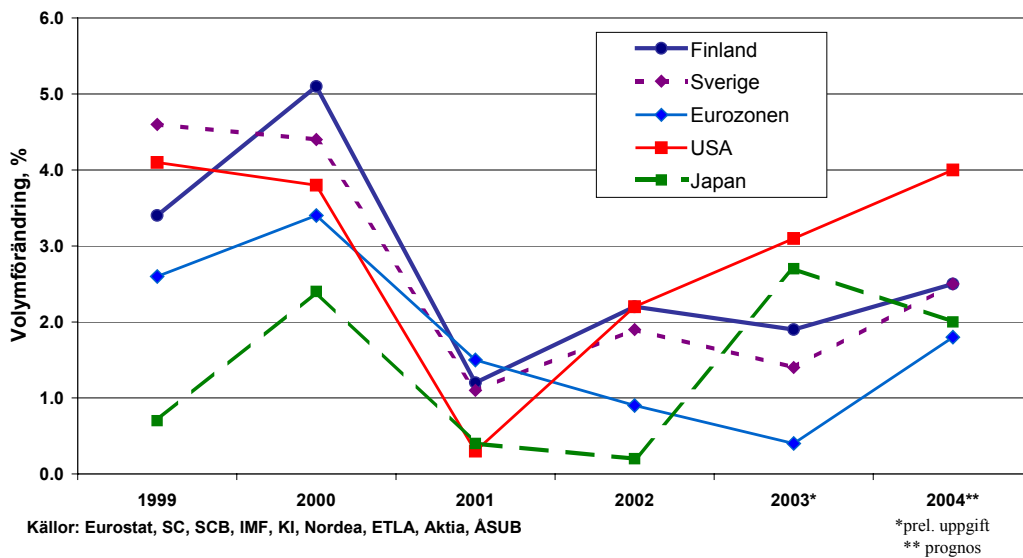
De offentliga finanserna i Sverige är ganska ansträngda då en del av EU-avgifterna av olika skäl flyttades fram till 2004. Dessutom har landstingens stora svårigheter att anpassa sig till den långsamma ökningen av skatteinkomsterna som förorsakats av den svaga sysselsättningsutvecklingen.

Den svenska alkoholpolitiken har under senare tid utvecklats annorlunda än i Finland. Den östliga grannen sänkte sålunda alkoholskatterna redan före de baltiska ländernas EU-inträde i syfte att motverka lågpriskonkurrensen från dessa länder. Sverige har däremot bestämt sig för att vänta och se, vilket har lett till en kraftig minskning i alkoholförsäljningen i södra Sverige där befolkningen lärt sig shoppa alkohol i Danmark som också sänkte sina alkoholskatter vid årsskiftet. Detta har lett till uppsägningar bland Systembolagets försäljningspersonal. Det verkar alltså vara svårt att i längden hålla en högre skattenivå än grannländerna.

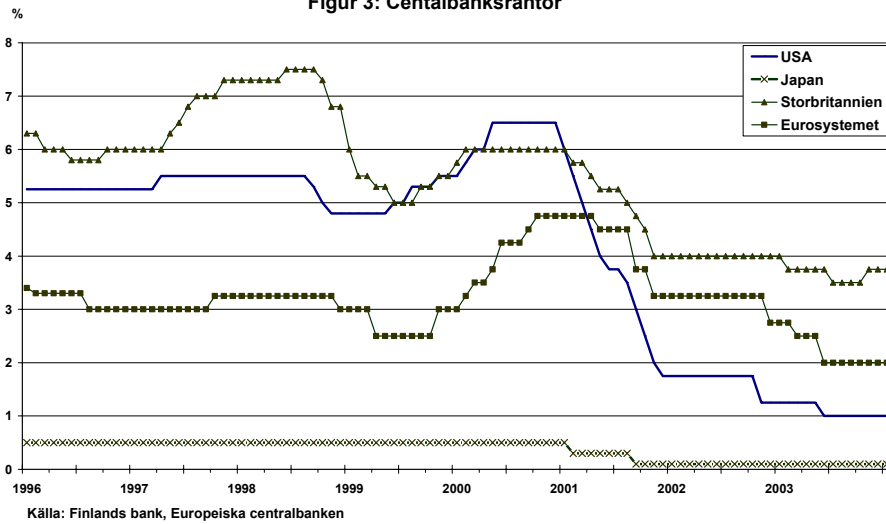
Figur 1: Konsumenternas framtidstro i USA, EU, Finland och Sverige

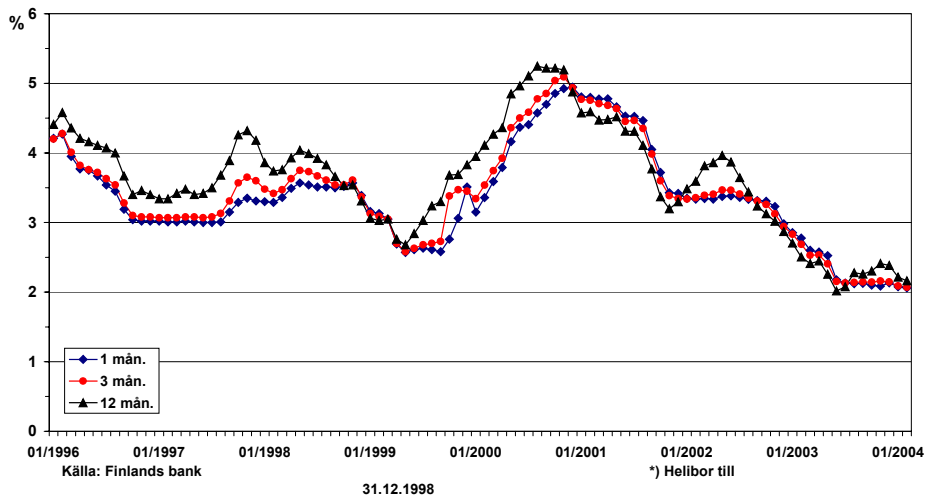
Figur 2. BNP-tillväxten 1996-2004, procent

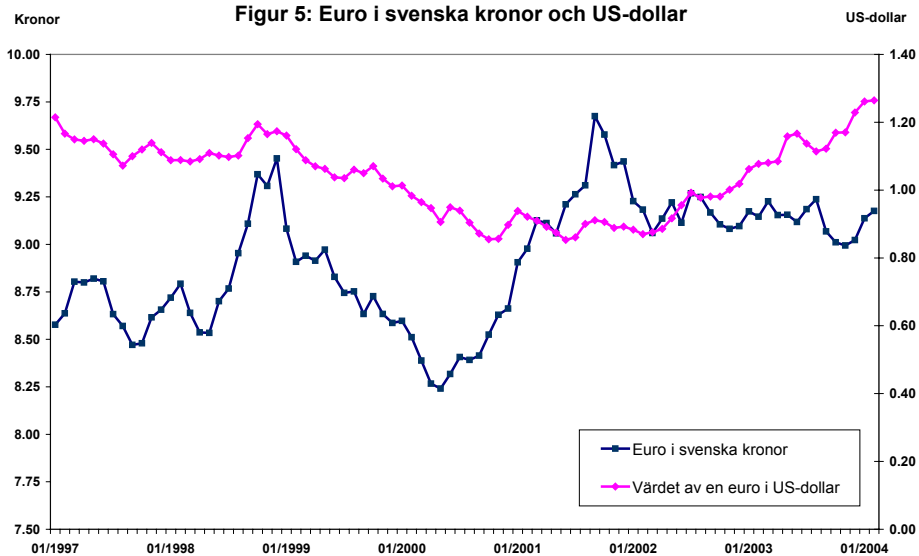
Figur 3: Centralbanksräntor

Figur 4: Euriborräntor, månadsdata*

Figur 5: Euro i svenska kronor och US-dollar

3. Den åländska ekonomin

3.1. Allmän översikt

Den åländska ekonomin står nu inför ett avgörande: hur kommer näringslivet att klara av de utmaningar som förändringarna i alkoholbeskattningen och den stundande EU-utvidgningen medför? Alla effekter av dessa i grunden förändrade förutsättningar för betydande delar av den åländska ekonomin kommer dock inte att märkas så mycket av redan i år. Riktigt kännbara torde de bli först om ett par år. Det mesta pekar dock i dag på sjöfartens betydelse för Ålands BNP kommer att minska framöver. BNP-siffrorna i *figur 6* för åren 2002 och 2003 baseras på tillgängliga indikatorer vilka sammanställts med tidigare års information. Härtill kommer aktuella uppgifter från momsregistret och konjunkturbarometerdata (se vidare nedan). Följande antaganden har använts vid framtagningen av 2004-års BNP-prognos: För det första antas att transportbranschens prisnivå sjunker med 7-8 procent som en direkt följd av förändringarna i sjöfartens verksamhetsvillkor. Prisnivå kan eventuellt sjunka ytterligare under nästa år. Som följd av utflaggningen av Viking Lines Cinderella minskar sjöfartens bidrag till Ålands BNP. Genom återflöde av löner och vinster kompenseras dock detta delvis genom ökade faktorinkomster från utlandet. Med dessa antaganden i botten och med hjälp av datakörningar i en nyutvecklade modell för Åland (se förordet) ser BNP-tillväxten ut att bli kring 2 procent i år - alltså en halvering från fjolårets starka tillväxt på 4,1 procent.

Figur 6: BNP-tillväxten på Åland i jämförelse med Finland och Sverige

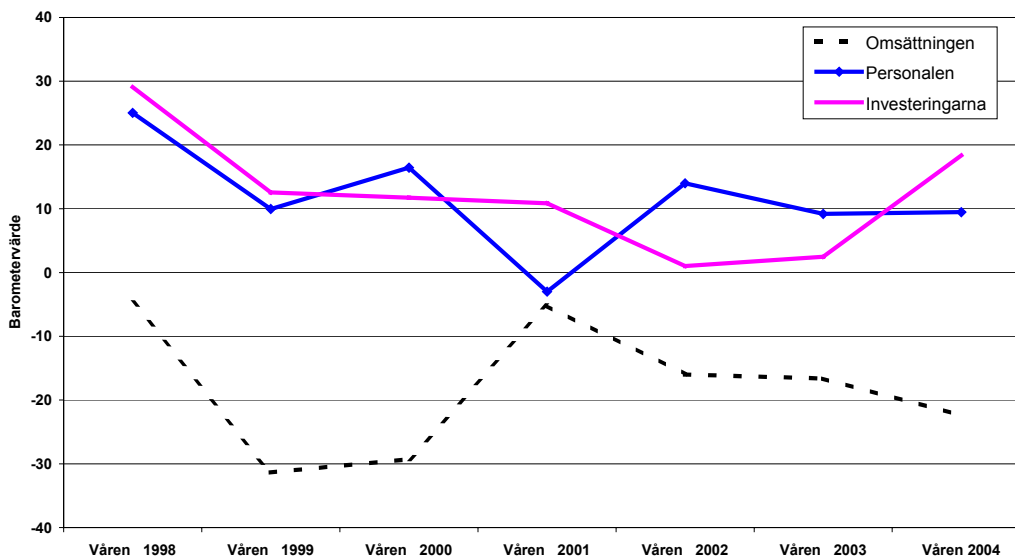
ÅSUB har nu för sjunde året i rad sammanställt en **konjunkturbarometer** som baseras på ett urval åländska företag, med en viss tonvikt på de större företagen. Urvalsföretagens anställda står för ca 83 procent av sysselsättningen inom det privata näringslivet. Av 234 företag i urvalet besvarade 212 stycken eller 90,6 procent höstens enkät (några ytterligare svar kunde

inte inkluderas i analysen nedan p.g.a. sen ankomst). De svarande företagens andel av urvalsföretagens totala sysselsättning uppgick till hela 96,7 procent.

Enkätens resultat presenteras enligt en skala från -100 till +100. Om en variabel fått resultatet +100 innebär det att samtliga företag som besvarat frågan har en positiv syn på den del av konjunkturutvecklingen som frågeställningen gäller. De negativa svaren dras från de positiva, och räkneoperationen resulterar i de netttotal som slutligen redovisas.

Svaren är viktade i två steg, dels enligt företagets och dels enligt branschens andel av den totala sysselsättningen inom branschen respektive inom hela ekonomin. Med andra ord får de stora företagens svar en större vikt i beräkningen och påverkar därmed det totala utfallet mer än de mindre företagens svar. De enskilda företagens svar kan dock få maximalt så stor vikt som den aktuella branschens andel av sysselsättning inom hela privata näringslivet. Samtliga branscher har minst fyra svarande. Detta innebär att sjöfartens vikt är stor i den bild som beskriver det åländska näringslivet som helhet.

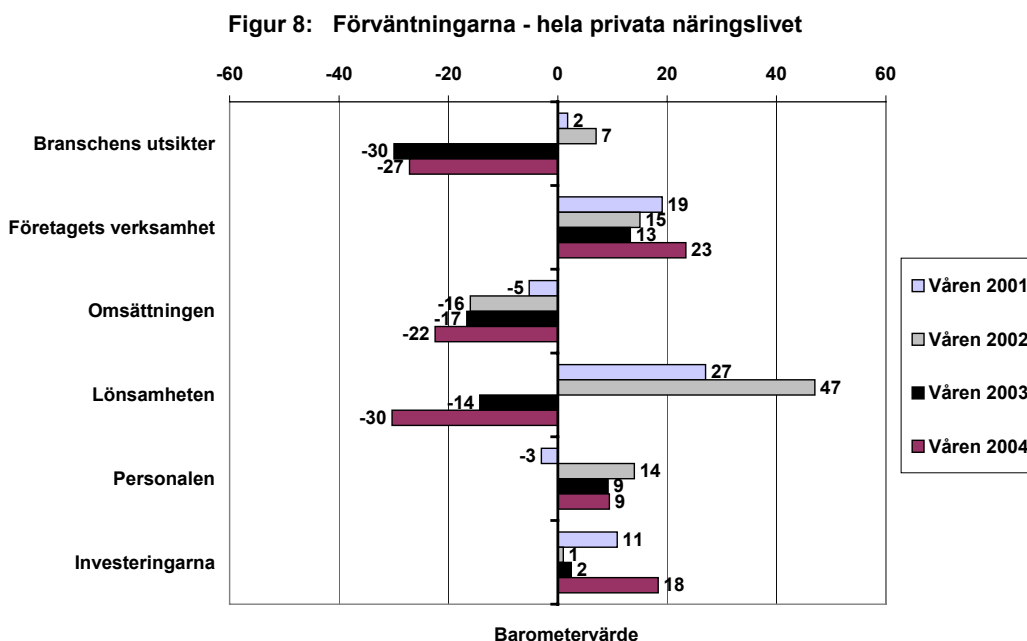
Figur 7: Konjunkturförväntningarna inom den privata sektorn 1998-2004

Den allmänna konjunkturbilden präglas av försiktighet och försvarande av uppnådda positioner. Fler företag verkar dock planera nyinvesteringar än ifjol (*figur 8*). Det verkar ändå vara mer av en engångsföreteelse eftersom investeringsplanerna på litet längre sikt alls är lika omfattande (se bilagan). Omsättningsförväntningarna är aningen lägre för de kommande tolv månaderna, vilket kan återspegla det faktum att omsättningen tog ett oförväntat stort språng uppåt under de senaste tolv månaderna (se bilagan), vilket kanske inte upprepas så lätt två år i rad.

Utöver investeringar i maskiner och inventarier kommer företagen att satsa på rationaliseringar och nya marknader. Därmed kan man säga att företagen planerar att fortsätta

med sin verksamhet som tidigare eftersom dessa svarsalternativ alltid särskilt framhållits av företagen. En litet större andel av företagen verkar nu växa ur sina nuvarande lokaler, vilket kan ge arbete åt byggbranschen i framtiden. En faktor som ytterligare förstärker en bild av konsoliderad, mogen verksamhet är att företagen trendmässigt verkar satsa mindre på produktutveckling.

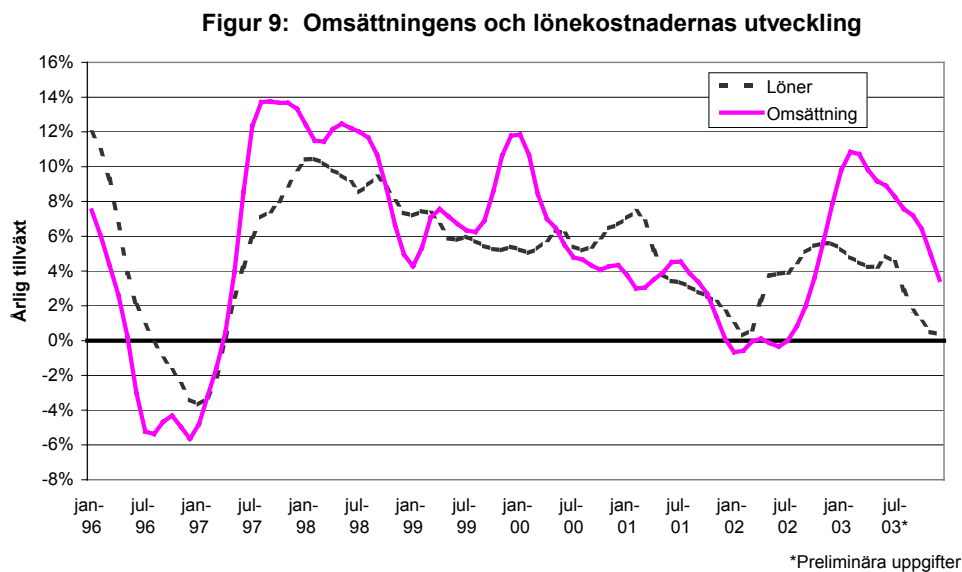

Företagens uppfattning om vad som är de största hindren för utvecklingen av deras verksamhet har inte heller ändrats särskilt från den senaste barometermätningen för ett år sedan. För näringslivet som helhet verkar lönekostnaderna och beskattningen nu irritera färre företagare, vilket kanske kan tolkas som att det finansiella läget för tillfället är mindre ansträngt. Däremot finns det fler företag som nu upplever osäkerheten om framtiden som det största hindret. Andelen sådana företag har blivit fler vid varje (vår-) barometermätning sedan 2001 (se bilagan).

ÅSUB har haft tillgång till företagens omsättnings- och lönekostnadsuppgifter på månatlig basis sedan år 2000. Dessa uppgifter ger en uppdaterad bild av den faktiska utvecklingen inom näringslivet med enbart ett par månaders eftersläpning. I denna rapport har ÅSUB haft tillgång till omsättningsuppgifterna fram till årsskiftet 2003/2004 och löneuppgifterna fram till januari 2004¹.

¹ Uppgifterna för det senaste halvåret är dock preliminära och de tre senaste månadernas uppgifter är inte lika kompletta. Detta tas dock hänsyn till i beräkningen av tillväxttakten så att enbart de företag vars uppgifter finns för månaden i fråga (t.ex. den senaste) utgör jämförelsegrunden under motsvarande månad året före. De faktiska uppgifterna förvandlas till ett index med bas 1995 = 100, varefter estimeras en tidsseriemodell vars trendkomponent redovisas här. Därmed har den osystematiska variationen och säsongvariationen rensats bort från de figurer som presenteras nedan.

I *figur 9* åskådliggörs hur den globala konjunkturedgången under det andra halvåret 2001 snabbt gjorde sig gällande även på Åland. Omsättningstillväxten stannade av helt - mätt i löpande priser – under ungefär ett års tid, vilket innebär att näringslivets försäljning reellt gick ner under år 2002. Återhämtningen blev dock stark under första halvåret 2003, men den verkar ha ebbat ut lika snabbt. Tillväxten påverkades av en betydande uppgång i lönevolymerna under samma period. En viktig faktor för det snabba slutet på återhämtningen är utflaggningen av Viking Lines Cinderella-färja i september 2003, vilket ledde till att en betydande del av det åländska näringslivet i ekonomisk mening flyttade till Sverige.

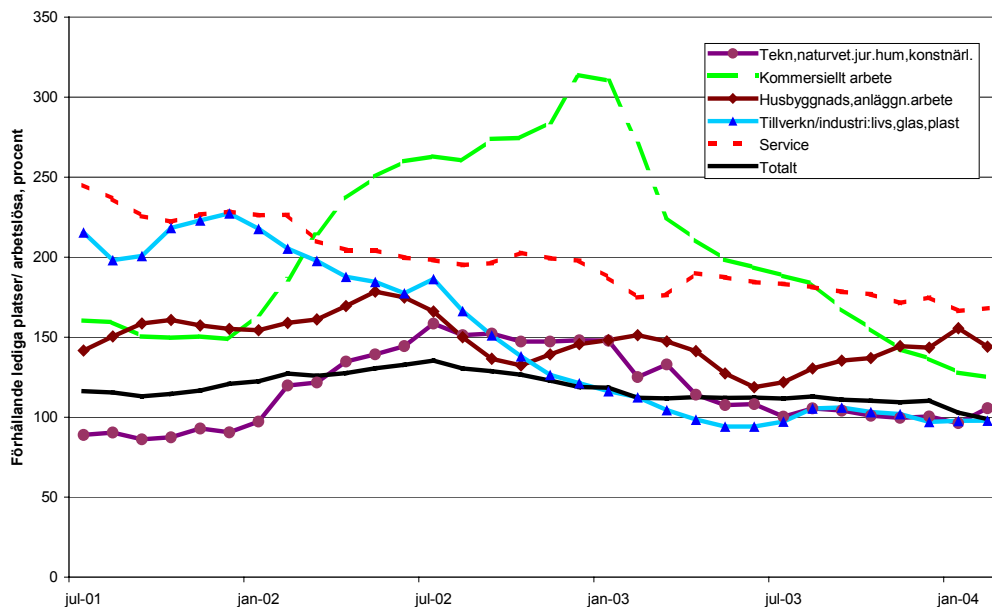

Förändringen i **arbetsmarknadssituationen** blev under år 2003 allt tydligare. Arbetslösheten har åter börjat stiga. Efter åtta års kontinuerliga minskning, steg den öppna arbetslösheten med 0,1 procentenheter till 1,9 procent av arbetskraften, vilket i och för sig är bra siffror i jämförelse med vilken omgivande region som helst. Det trots allt negativa trenden märks även i antalet lediga platser. Dessa motsvarade 116 procent av antalet arbetslösa i fjol, en minskning med sju procentenheter från året före. Det gäller alltså fortfarande att det paradoxalt nog samtidigt finns brist på arbetskraft och brist på arbetsplatser beroende på att utbudet och efterfrågan av arbetskraft inte motsvarar varandra.

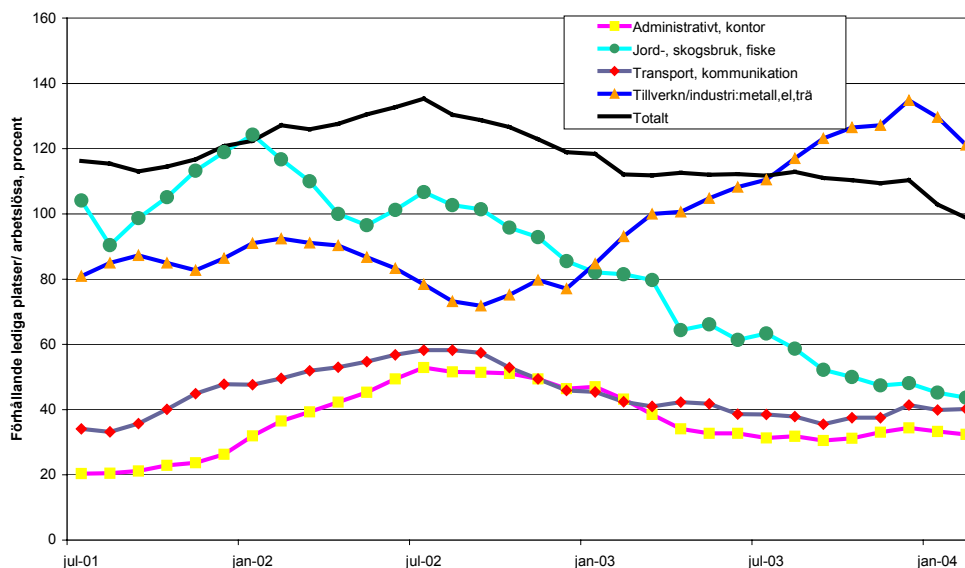
Vilka yrkeskategorier lider då mest av bristen på arbetskraft? Personalen inom hälso- och sjukvården samt sociala tjänster har överlägset högsta antalet vakanser i förhållande till arbetslösa. För varje arbetslös fanns det fem vakanser i slutet år 2003. Antalet vakanser håller dock på att minska. Andra arbetskategorier som under flera år haft fler lediga platser än sökande är kommersiellt arbete, service, byggnadsarbete samt tekniska yrken. Situationen har varit den motsatta när det gäller administrativa jobb, transportyrken, jord- och skogsbruksarbete samt inom metall-, träd- och elindustrin. Den sistnämnda branschen har dock haft en stigande efterfrågan på personal (se *figurerna 10* och *11*). Den mest markanta

minskningen i efterfrågan i förhållande till utbudet har skett inom kommersiellt arbete, där antalet arbetslösa med denna bakgrund nästan har fördubblats, medan antalet lediga platser har varit i det närmaste oförändrat.

Figur 10: Arbetsmarknadens obalans per bransch: brist på arbetskraft

Figur 11: Arbetsmarknadens obalans per bransch: brist på sysselsättning

Ungdomarnas arbetslöshet har stigit snabbare än för andra grupper på arbetsmarknaden, vilket tyder på ökade svårigheter att komma in till arbetslivet. I allmänhet är det kännetecknande för Åland att arbetskraftens rörlighet mellan olika arbeten och arbetsplatser är lägre än på många andra håll i omvärlden. För varje enskild yrkeskategori är den åländska arbetsmarknaden relativt 'tunn' och det är därför svårt att hitta en sådan anställning där ens tidigare

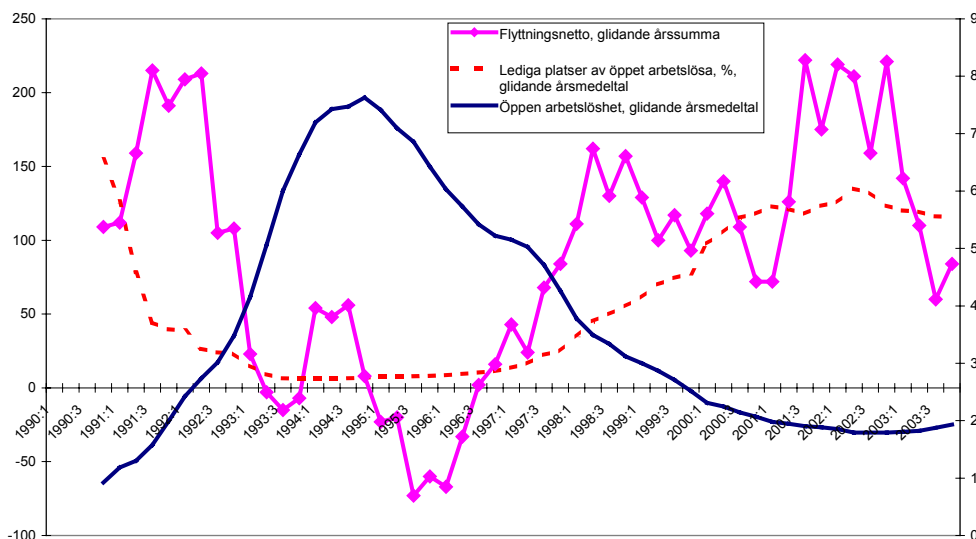
arbetslivserfarenhet kan till fullo utnyttjas. Den kommande pensioneringen av de stora årskullarna torde ändra på detta: fem-sex procent av dagens sysselsatta når pensionsåldern under de kommande tre åren.

Sammanfattningsvis pekar allt detta mot att den öppna arbetslösheten under 2004 blir något högre än i fjol - närmare 2,5 än 2 procent, inte minst p.g.a. kräftgången inom sjöfarten.

Flyttningsrörelsen samvarierar med arbetslöshetssituationen, men fjolårets flyttningsnetto borde enligt de ekonometriska beräkningarna ha varit betydligt högre än vad de visade sig att bli. Den ökade osäkerheten inom den åländska ekonomin påverkade troligen utfallet i negativ riktning. Nettoinflyttningen sjönk från 2002-års rekordhöga 221 till 84 personer (*figur 12*). Den ökning i bostadsproduktion som registrerades, framför allt i Mariehamn, verkar inte ha lett till ökad inflyttning. Tvärtom minskade Mariehamns befolkning under 2003 med sex personer. Det finns flera möjliga förklaringar till detta. Dels kan landsbygds- och skärgårdshushållen i ökande grad ha skaffat en andra bostad i staden. En ytterligare och kanske viktigare förklaring kan vara ett ökat utnyttjande av tillfällig arbetskraft som inte skriver sig på Åland. Särskilt arbetskraftsrekryteringen inom ÅHS kan ha bidragit till en sådan utveckling.

En större mängd bostäder kommer att bli färdiga i år, vilket trots talar för en ökad inflyttning i år. Dessutom kan EU-utvidgningen ge något positivare nettoinflyttning. ÅSUB räknar med att 2004-års inflyttning överstiger fjolårets nivå, men stannar omkring 100 personer. Nästa år torde nettoinflyttningen bli lägre.

Figur 12: Flyttningsnetto, arbetslöshet och lediga platser

Under första halvåret 2003 startades 79 **nya företag** på Åland. Samtidigt lades ner 54 företag. Under året 2003 infördes 8 konkursförfaranden mot åländska företag, vilket följer fjolårets

nivå (7 st). I början av 1990-talet var antalet konkurser 3 till 4 gånger högre. Läget kan alltså beskrivas som mycket bra. Totalt uppgick antalet företag till 2.048 i slutet av juni 2003.

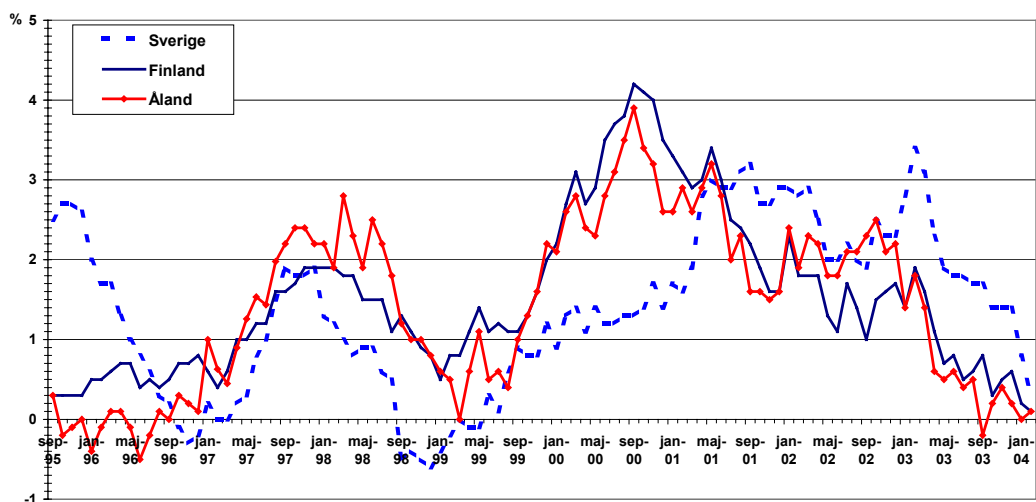
Fraktmängderna till och från Åland, samt preliminär varuhandelsstatistik innefattande skattegränshandeln med Finland samt med utlandet, ger vid handen att år 2002 inte var det bästa för Åland. Både fraktmängderna och exportvärdet till Finland samt till utlandet sjönk, likaså importen från Finland. Importen från utlandet steg däremot några procentenheter under 2002. Utrikeshandelssiffrorna tillsammans med data från skattegränshandelns vittnar om en uppgång i den samlade utomländska försäljningen under 2003, vilket passar bra ihop med data för näringslivets omsättningsutveckling. Det återstår att se om det håller på att ske en strukturell förskjutning i importstrukturen från Finland mot utlandet (i huvudsak Sverige). Även den åländska försäljningen till Finland år 2003 var på en lägre nivå än under 2001. Det här indikerar att den positiva omsättningsutveckling som kunde skönjas i momsregisteruppgifterna främst kommer från tjänsteexport (främst sjöfart) eller från åländsk lokal efterfrågan (t ex byggbranschen).

Räntenivåerna har varit nedåtgående och låga under en längre tid. Tolvmånaders euriborräntan visade dock tecken på viss uppgång i början av året, men USAs låga sysselsättningsutveckling och den åter stigande oron kring terrorismen verkar ha dock tillsvidare ha eliminerat alla tendenser till uppgång i räntorna. USAs och EUs räntenivå har under de senaste åren följts nära åt, dock med något större variationer i USA. Däremot ser det ut som att räntehöjningar kan bli aktuella både i EU och USA mot slutet av året. ECBs reella styrränta är för tillfället lika med noll, och i USA är styrräntan redan negativ. Penningpolitiken är därmed starkt expansiv. En återgång till mer normal räntepolitik skulle sannolikt ge en styrräntenivå som är 1 till 2 procentenheter högre än i dagsläget. Höjningarna i styrräntorna skulle i sin tur avspeglas i de övriga ränteinstrumenten. Frågan är inte om räntenivån stiger, utan när. Den bästa gissningen är att ränteläget ändras senast direkt efter presidentvalet i USA (*se figurerna 3 och 4*).

Den **åländska inflationstakten** följer som regel i stort sett samma utveckling som den svenska och finska inflationen. 2004 kommer med största sannolikhet att kännetecknas av en rekordlåg prisökningstakt, såvida inte oljepriserna stiger till nya rekordnivåer. Därmed kommer den reella löneökningstakten att vara relativt god, vilket i sin tur torde hålla den privata konsumtionen i gång.

Den åländska inflationen ser sammanfattningsvis ut att bli mellan 0,5 och 1,0 procent (*figur 13*).

Figur 13: Inflationstakten

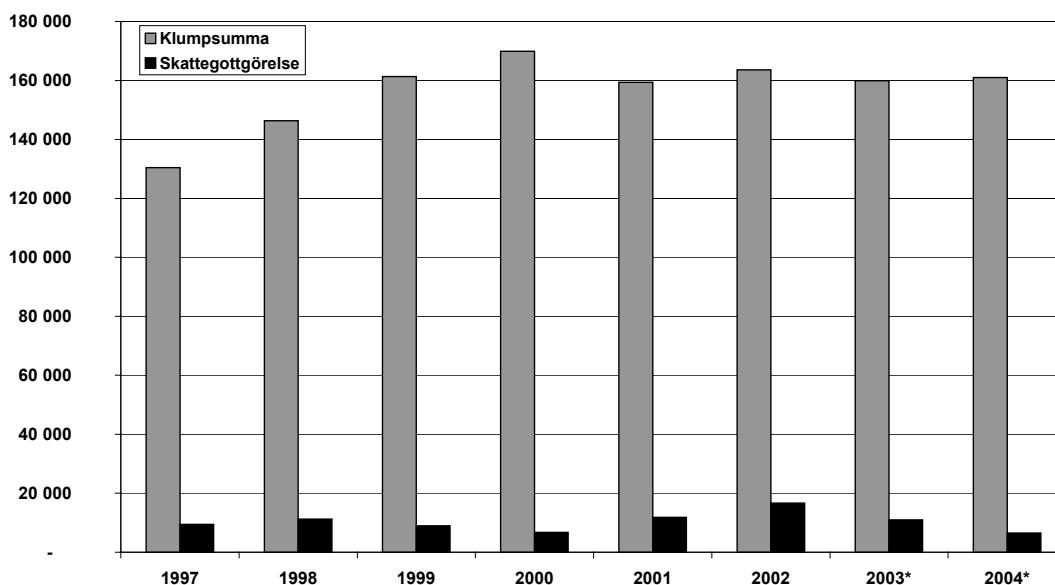

3.2. Den offentliga ekonomin

Inkomstutvecklingen för Landskapet Åland har stagnerat de tre senaste åren. Landskapets budget finansieras till stor del av den så kallade klumpsumman, en avräkningsinkomst om 0,45 procent av statens inkomster exklusive upplåning. Det verkar som om nivån för avräkningsbeloppet nu planat ut på en relativt stabil nivå. Under slutet av 1990-talet ökade klumpsumman förhållandevis snabbt. En delförklaring till den ökningen utgjorde effekterna av utförsäljningen av statliga aktier. År 2001 bröts trenden. Avräkningsbeloppet stannade då på 159,4 miljoner euro, medan för år 2002 uppgick summan till 163,6 miljoner euro (*se figur 14*). Förskottet för år 2003 har fastställts till 159,9 miljoner euro och för år 2004 till 161 miljoner euro. En förhållandevis svag utveckling av den finska ekonomin samt ökade avdrag och justerade skatteskalor dämpar utvecklingen av statens inkomster och därmed även inkomsterna för landskapet. Hotbilden ligger nu kanske främst i ett försämrat sysselsättningsläge på den fastländska arbetsmarknaden. Samtidigt har landskapets utgifter fortsatt att stiga. Även investeringsbehovet har varit betydande.

Den så kallade skattegottgörelsen, det vill säga den del av landskapets direkta skatter som överstiger 0,5 procent av de inlutna direkta skatterna i Finland, steg till 11,85 miljoner euro år 2001 och för år 2002 steg summan ytterligare till 16,65 miljoner euro. För skattegottgörelsens del är systematiken den att den gottgörelse som erläggs år 2004 baseras på 2002-års skatteintäkter. För de närmaste åren beräknas skattegottgörelsen sjunka, bland annat som en följd av den osäkra utvecklingen av den för åländsk ekonomi så betydelsefulla färjesjöfarten.

Figur 14: Utvecklingen av avräkningsbeloppet och skattegottgörelsen (enligt basår)

Även utvecklingen av **kommunernas ekonomi** har varit svag de senaste åren. Nettoutgifterna för verksamheterna steg sammantaget med 7,4 procent enligt 2002 års bokslut, år 2001 var ökningen hela 9,3 procent. Fem kommuner uppvisade negativt resultat år 2002, för en kommun var även årsbidraget negativt. Enligt budgeterna för 2004 beräknas driftskostnaderna öka en aning långsammare än tidigare eller med knappt 3 procent under innevarande år. Hela tolv kommuner har budgeterat med negativt resultat i år (tio kommuner år 2003) och en kommun har därtill en budget med negativt årsbidrag. Årsbidraget borde på längre sikt vara så stort att det täcker avskrivningarna, men enligt 2004 års budgeter uppgår årsbidragen endast till 91 procent av avskrivningarna på 7,65 miljoner euro. Sammantaget är underskottet 555.000 euro i kommunernas budgeter för i år (-584.000 år 2003).

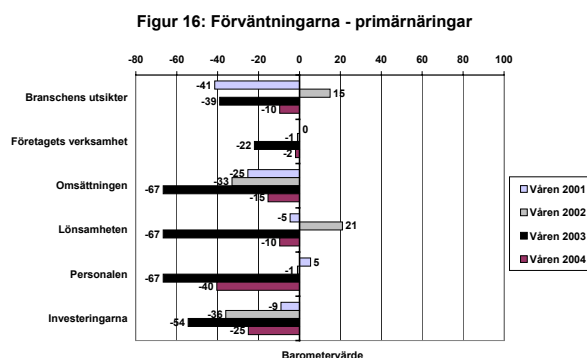
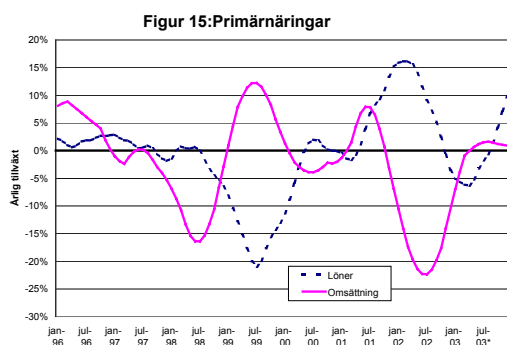
Investeringsnivån är fortsatt hög hos de åländska kommunerna. Enligt budgeterna för i år uppgår de planerade nettoinvesteringarna till drygt 32 miljoner euro. I ekonomiplanerna för år 2005 uppges investeringarna sjunka endast marginellt. Den långfristiga lånestocken beräknas enligt årets budgeter stiga med 19,6 miljoner euro, netto.

Kommunernas intäkter har inte ökat i samma takt som kostnaderna. Tillväxten i skattefinansieringen beräknas enligt budgeterna vara lägre än tillväxten i driftskostnaderna. Särskilt intäkterna från samfundsbeskattningen sviktar, kommunsektorns andel av samfundsskatterna har minskat till förmån för den andel som tillfaller staten. Kommunsektorns andel är i år 19,75 procent, vilket är mindre än hälften jämfört med fördelningen för fem år sedan. Inför 2004 höjde tre kommuner skatteprocenterna (fem år 2003) för kommunalskatten för att klara finansieringen. Den genomsnittliga kommunala skatteprocenten steg därmed från 16,49 procent ifjol till 16,56 i år.

Inför framtiden tillkommer de allt större orosmolnen kring utvecklingen av den åländska passagerarsjöfarten. Frågan är om och hur snabbt eventuella fortsatta flaggbyten sker. Om det åländska tonnaget byter flagga tillfaller företagsskatterna inte längre de åländska kommunerna. Även skatterna från förvärvsinkomsterna minskar betydligt om de åländska sjömännen är anställda på utländskt tonnage. Om en sjöman till exempel är anställd på ett svenskt fartyg betalas i första hand en källskatt till Sverige. Personen är skattskyldig även i Finland, men får dra av den skatt som betalats i Sverige. Om de åländska kommunerna får någon skatt blir den betydligt lägre än om sjömännen hade varit anställd på ett åländskt/finskt fartyg. Inte sällan minskar skatten som tillfaller hemkommunen med runt 80 procent. Det aktuella läget inom sjöfartsnäringen behandlas närmare i avsnitt 3.3.

3.3. Läget inom det privata näringslivet

Utvecklingen av **primärnäringsarnas** omsättning och löner kan beskrivas med en trend lika med noll. Det finns ingen tillväxt att tala om, även om det har förekommit rätt starka svängningar kring nolltillväxttrenden (figur 15). Framtidsförväntningar är överlag negativa enligt konjunkturbarometersvaren, även om de ljusnats något jämfört med fjolårets mätning (figur 16). På grund av jordbrukarnas avvikande institutionella förhållanden (normalt ej vanliga bolag eller moms skyldiga) beskriver varken momsregister eller konjunkturbarometer primärsektorn på ett representativt sätt, utan fiskodlingarna (som är registrerade företag) är klart överrepresenterade. Genomgången av primärnäringsarnas utveckling görs därför här främst med hjälp av med hjälp av för ändamålet särskilt insamlad branschinformation.

Den stora frågan inom lantbruksnäringen är för närvarande är vilken modell Finland kommer att välja för genomförande av CAP-reformen. Valet står emellan den så kallade gårdsmodellen där alla CAP-stöd som gården fått under en referensperiod skall betalas i en engångsbetalning till odlaren eller den så kallade regionmodellen där de CAP-stöd som utbetalats i en bestämd region fördelas på de gårdar som finns inom regionen. Det finns också möjligheter till olika hybrid modeller, som t.ex. Sverige valt, som är kompromisser mellan de två grundmodellerna. Finland måste lämna besked i mitten på sommaren till kommissionen

om vilken modell man väljer. Den nya modellen implementeras förmodligen först 2006 på grund av de omfattande administrativa förberedelser som krävs.

Inom jordbruksproduktionen och livsmedelsindustrin verkar annars konjunkturen vara relativt stabil gällande produktion, marknad och priser. De åländska jordbrukarna väntar med stort intresse på hur det nya investeringsstödet som kommit till som en delösning på artikel 141 förhandlingarna skall implementeras. Kommissionen förutsätter att Finland och Åland inför förhöjda eller maximala investeringsstöd inom en rad sektorer inom lantbruket för att utveckla strukturerna och konkurrenskraften inom jordbruket. Problemet på Åland är rådande budgetläge som gör det mycket problematiskt att genomföra det nya investeringsstödsprogrammet fullt ut.

Inom *mjölksektorn* har sänkningen av interventionspriserna gjort att marknadspriserna pressats något men det är i princip endast exportprodukterna smör och mjölkpulver som drabbats. Någon direkt förändring av priserna på flytande produkterna och osten har man inte sett på det åländska mejeriet. I övrigt är läget stabilt och man förutspår oförändrad försäljning och invägning under året.

Inom *nötköttproduktionen* var i princip hela året prismässigt problematiskt beroende på ett ständigt överutbud. Situationen stabiliserades efter årsskiftet då priserna återhämtade sig något. Inför årets slaktsäsong prognostiserar slakterinäringen istället en brist på nötkött till följd av den stora utslaktningen under fjolåret med en viss prisuppgång som följd.

Svinproduktionen är liten på Åland och slaktsvinproduktionen minimal. Situationen för svinkötnäringen generellt har varit tuff en längre tid med stark prispress och stort överutbud. Situationen verkar ha stabiliserats något på grund av att smågrisproduktionen gick ned under slutet av sommaren då det varma vädret påverkade produktionen.

Inom *fårköttproduktionen* är situationen stabil med god efterfrågan och förhållandevis bra priser.

Ett nytt alternativ inom *spannmålssektorn* är att producera spannmål för energiproduktion då de låga spannmålspriserna gjort spannmålen konkurrenskraftig som bränsle.

Potatisodlingen hade problematiskt fjolår då skörden blev blygsam på grund av den starka värmen och torkan som drabbade odlingarna. Industrin är expansiv men odlingen hänger inte riktigt med.

Inom *sockerbetsodlingen* är läget för närvarande osäkert på grund av den förestående sockerreformen på EU-nivå. Konsekvenserna för sockerbetsodlingen på Åland kan bli ödesdigra beroende på vilka förslag gällande storleken på landskvoter och interventionspris som antas.

Inom *frukt- och grönsaksnäringen* är man fortsatt positiv inför framtiden. Inom handelsföretagen ser man ingen avmattning i efterfrågan på inhemsk producerade frukt- och grönsaker och intresset från odlarna att producera är också gott.

Inom **skogsbruket** ser det nu ut som priserna åter skulle vara på väg uppåt efter en lång period med långsam men kontinuerlig tillbakagång i priserna, fastän signalen ännu är svag. Den första januari steg priserna med någon procent för första gången på många år. Detta gäller dock inte sågade produkter där prisläget fortfarande är mycket pressat - bl a på grund av lågpriskonkurrens bl.a. från Baltikum. Däremot ser avsättningsmöjligheterna goda ut. Efterfrågan både på den interna åländska marknaden och exportmarknaden är läget för närvarande och även framöver gott.

Avverkningen av skog har under senare år legat kring 180-190.000 kubikmeter/år. För i år verkar avverkningen öka ytterligare något till omkring 200.000 kubikmeter. Detta ligger helt i linje med den fastställda skogsavverkningsplanen för Åland som indikerar 208.000 kubikmeter som det optimala uttaget.

Den åländska **fiskerinäringen** har inte lyckats bryta den neråt gående trenden som varit gällande under en längre period. Sedan ett antal år tillbaka har stommen i det åländska fisket utgjorts av det småskaliga kust- och skärgårdsfisket. Den här typen av fiske karakteriseras dock av relativt snabba fluktuationer vad det gäller fisktillgång och prisbild varför utvecklingen är mycket svår att förutse.

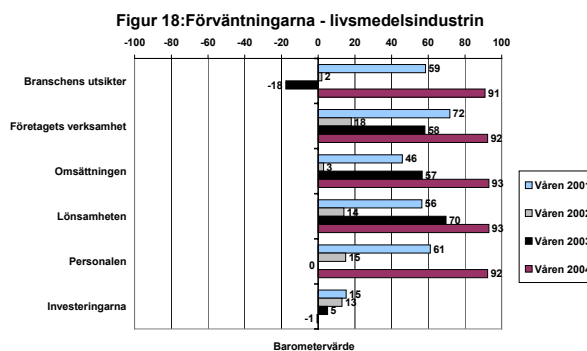
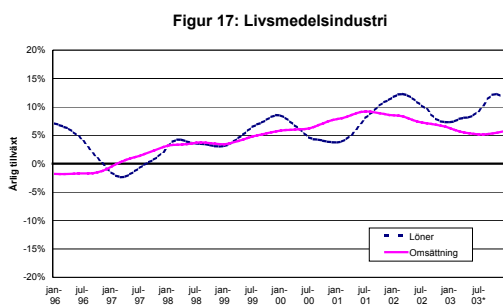
Trålfisket av strömming sysselsätter numera endast fyra båtar. Fisket är till stor del beroende av s.k. foderfiske men en mindre del av fångsten exporteras till Ryssland som konserveråvara. Exporten till Ryssland kan eventuellt utökas men i övrigt måste trålfiskets möjligheter att utvecklas bedömas som små till följd av kvotsituationen och dioxinproblemet.

2003-års *laxfiske* var extremt dåligt och sälskadorna fortsatte att öka. Under året förstörde sälen nästan en tredjedel av den totala fångsten. Trots de låga fångstsiffrorna har inköpspriset på lax hos de åländska inköparna haft svårt att hålla sig på en acceptabel nivå varför största delen av laxen har sålts via andra försäljningskanaler. Situationen för det framtida laxfisket är kritisk. År 2008 kommer undantaget för fiske med drivgarn i Östersjön att tas bort. Drivgarn är det viktigaste fångstredskapet för de åländska laxfiskarna och möjligheterna är begränsade att åstadkomma en omstrukturering av laxfisket till andra redskap eller arter, både på kort och på lång sikt. Ett drivgarnsförbud kommer även att ha konsekvenser för delar av det kustnära fjällfisket där laxen ingår som en viktig del.

Det åländska *torskfisket*, som bedrivs av ett fåtal båtar i södra Östersjön, begränsas av kvoteringar och därtill hörande fiskestopp. Inför år 2004 minskade de tillgängliga fiskkvoterna med nästan en femtedel.

Fiskodlingen har upplevt stora prisvariationer under de senaste åren. Internationella förhållanden och marknadsbilder påverkar i allt högre åld. De senaste åren har även väderleksförhållanden varit ofördelaktiga. Försäljningsvolymerna har minskat och tillgången till ny sättfisk är delvis otillräcklig. Inför våren 2004 ser priserna ut att ligga på en motsvarande nivå som för ett år sedan. Det reducerade utbudet av stor fisk väntas leda till viss prisökning under våren samtidigt som det finns förhoppningar om en varaktig importtull på regnbågslax. Stigande priser på lax har även påverkar priset på regnbågslax i positiv riktning. Den internationella lågkonjunkturen som präglat fiskodlingen sedan hösten 2001 ser nu ut att ge sig och fiskodlarna börjar också av detta skäl att se ljusare på framtiden.

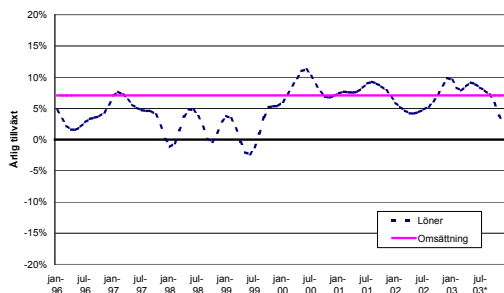
Till skillnad från läget inom primärnäringarna är synen på dagsläget och framtiden mycket ljus inom den åländska **livsmedelsindustrin** (figur 18). Nästan samtliga företag ser positivt på branschens framtidsutsikter. Företagens verksamhet skall utökas. Omsättningen ser ut att stiga, lönsamheten likaså. Nästan alla tänker dessutom anställa mer personal. Det enda sättet som branschen inte tänker expandera på är genom investeringar. Investeringar genomfördes nämligen på bred front redan under 2001- 2002. Lönetillväxten har varit något högre än omsättningstillväxten under de senaste tre åren (figur 17). Lönerns tillväxttrend inom livsmedelsindustrin för år 2004 är kring 10 procent och för omsättningen kring 7 procent. Framtidssatsningarna på några års sikt koncentreras till rationaliseringar och resultatförbättringar samt till expansion på nya marknader. Den hårda konkurrensen är det enda viktiga hindret för företagets utveckling.

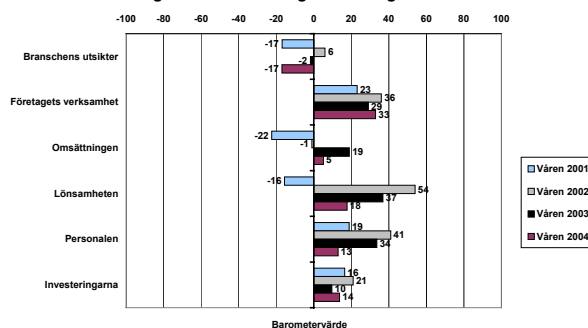
Inom den **övriga industrin** växer omsättningen sedan några år tillbaka i genomsnitt med ca sju procent, medan lönesummans tillväxt har sjunkit kring dryga två procent, vilket innebär en oförändrad eller minskande arbetsstyrka (figur 19). De flesta förväntningarna enligt konjunkturbarometer har förändrats i negativ riktning. Den övriga industrin fungerar här som ett bra exempel på hur man borde läsa konjunkturbarometers resultat: i barometern är förväntningarna om personalstyrkan positiva men förändringen har varit i negativ riktning. En jämförelse med momsregistrets siffror ger vid handen att ett saldotal på ca +10 ser ut att utgöra gränsen mellan positiv eller negativ utveckling i kvantitativa termer (figur 20). Man kan med andra ord utläsa utvecklingstrendens riktning i barometersiffrorna och den faktiska

tillväxtnivån i momsregistrets data. Etableringen på nya marknader ligger högst på företagens prioritetlista, medan skattegränsen mellan Åland, Finland och övriga EU, tillsammans med konkurrensen är de viktigaste utvecklingshindren.

Figur 19: Övrig industri

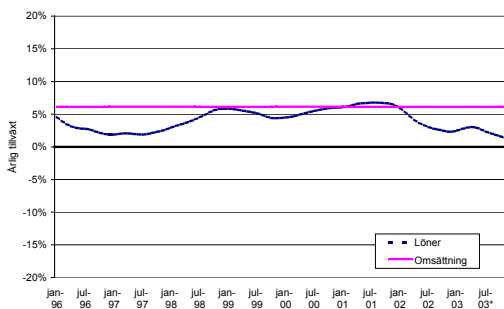

Figur 20: Förväntningarna - övrig industri

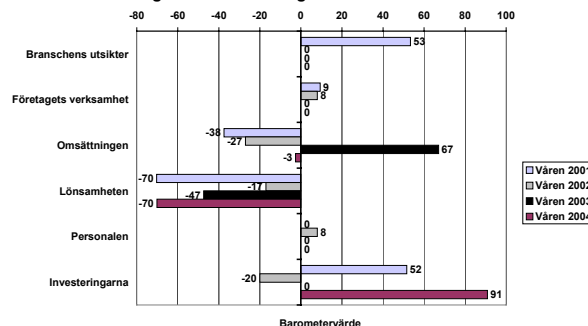

Inom **vatten- och elförsörjning** ser utvecklingen mycket stabil ut: omsättningen växer med 6-7 procent per år och lönetillväxten varierar kring samma nivå (figur 21). Branschen planerar tydligen en del större investeringar som kommer att tynga ner lönsamheten under de kommande åren. Däremot planeras det varken personaltillväxt eller någon annan utökning av verksamheten (figur 22).

Figur 21: Vatten och el

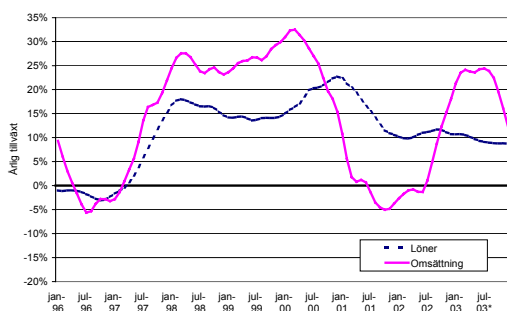

Figur 22: Förväntningarna - vatten- och el

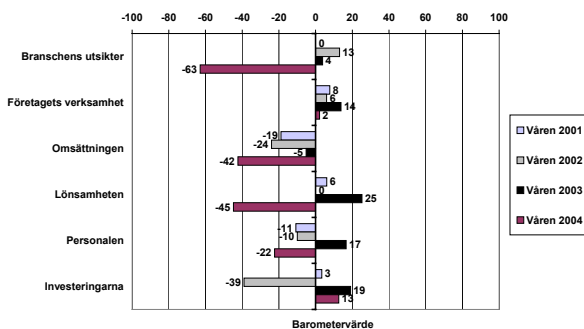

För **byggsektorn** har de senaste 18 månaderna varit en period av kraftig omsättningstillväxt (figur 23). Det hör dock till verksamhetens natur att faktureringen kan variera en del beroende på olika faser i större byggprojekt. En jämförelse mellan den offentliga sektorns investeringsplaner och byggsektorns omsättning visar att åtminstone hälften av branschens omsättning härrör från offentliga investeringar. Eftersom den offentliga sektorns planerade investeringar för år 2004 stiger med en femtedel verkar den utbredda pessimismen bland företagen i denna konjunkturbarometer vara föga befogad – åtminstone på kortare sikt. Det står dock klart att offentliga sektorn på sikt måste få till stånd en bättre finansiell balans, vilket sannolikt kommer att leda till en nedgång i antalet offentliga byggprojekt. Tillväxten i personalstyrkan inom byggbranschen ser också ut att avmattas enligt barometersvaren (figur 24). Samma utveckling syns även i antalet lediga platser för byggarbetare vilka halverats under de senaste två åren. Detta indikerar att bygglönesummans nuvarande nioprocentiga tillväxttakt kan komma att minska betydligt framöver.

Figur 23: Byggnadsverksamhet

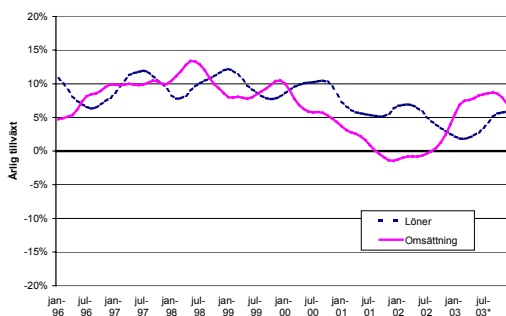

Figur 24: Förväntningarna - byggnadsverksamhet

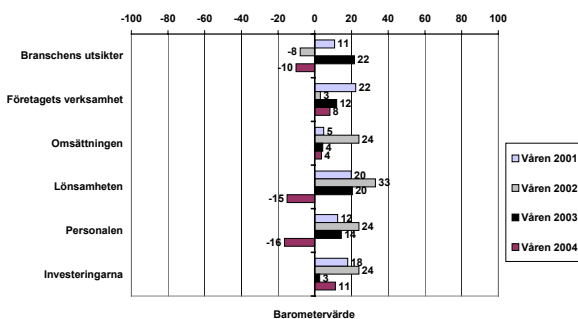

Förväntningarna inom **handeln** har ändrats i en mer negativ riktning: fler företag är bekymrade över branschens utsikter, likaså tror de att utvecklingen av lönsamheten och personalstyrkan kommer att peka neråt (figur 26). Den senaste tidens utvecklingen har dock varit ganska positiv både enligt barometersvaren och momsregistret. Såväl löne- som omsättningstillväxten överstiger för tillfället fem procent, och en trendframskrivning pekar mot en fortsättning i ungefär samma takt (figur 25). Handelns negativa förväntningar ser ut att grunda sig på en mer allmän osäkerhet kring det åländska näringslivets framtid. Handeln drar t.ex. relativ stor nytta av turismens kringeffekter. I och med att turismens framtida utveckling bedöms som rätt osäker är det naturligt att handeln är mer försiktig i sina egna framtidsförväntningar.

Figur 25: Handel

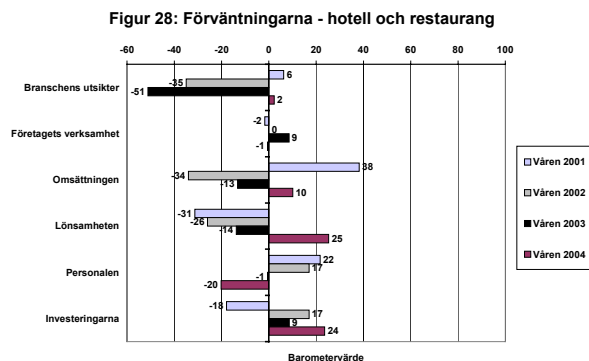
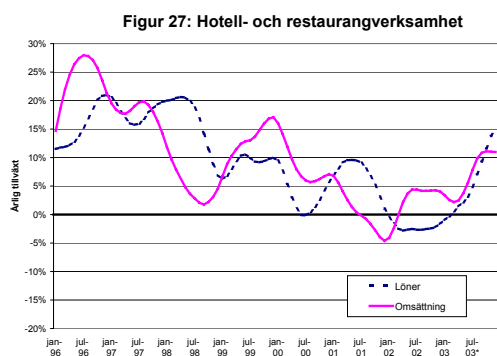
Figur 26: Förväntningarna - handeln

Bilhandeln hade ett gott år då nyregistreringarna steg med 29 procent till 712 stycken. Samtidigt importerades 542 begagnade bilar. Införseln av begagnade bilar har också varit stark under årets två första månader då hela 104 fordon registrerades. Nybilshandeln kommer knappast att växa särskilt mycket i år, medan importen av begagnade bilar verkar fortsätta att öka.

Hotell- och restaurangbranschen innefattar olika sorters matserveringar från livsmedelskiosker till fullvärdiga restauranger samt den del av inkvarteringsverksamheten som har turism som huvudsyssla. En stor del av inkvarteringsverksamheten drivs dock av företag som har någon annan huvudsyssla. Åtminstone en femtedel av stugövernattningarna i ÅSUB:s inkvarteringsstatistik registreras sålunda under jordbruksrörelser. Därmed kan det

hända att utvecklingen av branschens omsättnings- och löneuppgifter (*figur 27*) skiljer sig från förändringarna i turiststatistiken. I fjol var denna skillnad rätt markant.

Inkvarteringsstatistiken visar sålunda att 2003 medförde en nedgång för de flesta inkvarteringsformerna. Enbart pensionatens övernattningar ökade med 2,4 procent, för de andra inkvarteringsformerna - hotell, stugor och pensionat - var utvecklingen negativ (-1 %, -3,6 % respektive -6,9 %). Däremot ökade antalet inresande med tre procent jämfört med 2002. En ökande andel av Ålands turister var sålunda besökare som vänder i hamnterminalen och därmed egentligen aldrig lämnade hamnområdet.

Till skillnad från den mer negativa inkvarteringsstatistiken visar momsregistret en förhållandevis positiv trend både i lönesumman och i omsättningen för hotell- och restaurangbranschen (*figur 27*). Omsättningsökningen på 6,5 procent är klart högre än inflationen på restaurang- och hotelltjänster (dryga tre procent). Det här tyder på att ålänningarna själva, kanske med förstärkning från en del dagsturisterna, har bidragit till ökningen i branschen. Hypotesen om att ålänningarna själva står bakom en del av uppgången i branschen förstärks av det faktum att en inom ÅSUB pågående utredning om turismens samhällsekonomiska effekter visar att turisternas utgifter för mat och restaurangtjänster har utvecklats ytterst långsamt mellan 1997 och 2003.

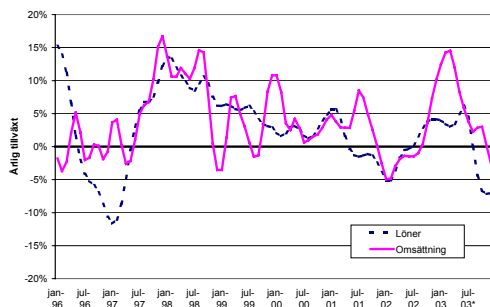
Enligt branschens företag (*figur 28*) är framtidsutsikterna nu bättre än vid fjolårets undersökning: den allmänna situationen är bättre för branschen och fler företag tror på en lönsamhets- och omsättningsökning. Planer finns också på en del nyinvesteringar. Däremot tänker hotell- och restaurangföretagen inte anställa mer personal.

Inom den för den åländska ekonomin så viktiga branschen **transporter och kommunikation** är förväntningarna i dag mycket negativa såväl beträffande branschens allmänna utsikter som för omsättningen och lönsamheten. Företagen ser dock ut att tro mera på framtiden för den egna verksamheten eftersom man ser mer positivt nu än för ett år sedan på företagets verksamhetsförutsättningar, personalstyrkan och investeringarna (*figur 30*).

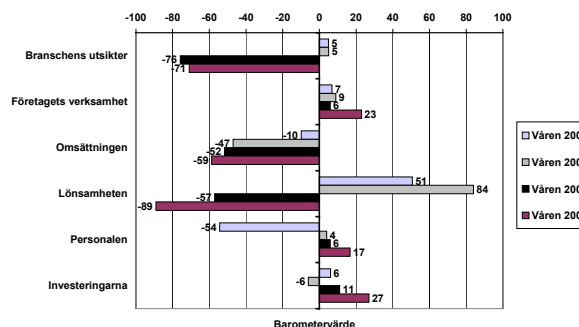
Som framgår av momsregisterdata (*figur 29*) nådde den snabba tillväxt som började under senare halvåret 2002 sin kulmen vid årsskiftet 2002/2003. Därefter har tillväxten planat ut och

förbytt i en nedgång såväl beträffande omsättning som löner. Viking Lines utflaggningar av tonnage under hösten 2003 har även påverkat det negativa utfallet då en del av bolagets ekonomi numera flyttat till Sverige. Nedgången i den åländska inkomstnivån blir dock inte fullt lika stor då faktorinkomsterna (löner och vinster) från utlandet växer i motsvarande grad. Branschens framtidssatsningar koncentreras till investeringar och sparåtgärder, medan de främsta hindren för utveckling av verksamheten är den allmänna osäkerheten om framtiden samt andra branschspecifika problem.

Figur 29: Transport och kommunikation

Figur 30: Förväntningarna - transport & kommunikation

Hoten mot *färjsjöfartens* verksamhetsvillkor är - även med tanke på senare års närmast konstanta turbulens kring sjöfartspolitikerna - osedvanligt stora i år. I början av mars sänktes sålunda alkoholacciserna i Finland enligt följande genomsnittsprcent: Starka alkoholdrycker med -44 procent, mellanstarka produkter med -40 procent, viner med -10 procent och öl med -32 procent. Om sänkningen av alkoholskatterna överförs fullt ut till konsumentledet blir nedgången i alkoholpriserna totalt sett nästan tjugo procent. Färjnäringsen har redan varit tvungen att sänka tax free-priserna ombord för att hålla sina priser konkurrenskraftiga. I skrivande stund finns dock ingen information tillgänglig om prisnedgångens faktiska storlek - varken ombord eller i land.

Den andra stora förändringen för sjöfarten kommer i maj i år då Estland blir medlem i EU. Detta innebär för det första att tax-free försäljningen upphör i trafiken mellan Estland och Finland. Tax free-försäljningen kommer dock att omvandlas till 'duty paid' försäljning, och Estlands låga alkoholbeskattning kommer antagligen till och med att öka försäljningsvolymerna ombord. Konkurrensen från estniska rederier på Östersjön kommer att intensifieras då Tallink startar sin nya linje till Sverige via Åland. De estniska sjömännens lönenivå är mycket lägre än lönerna ombord på de åländska färjorna. Dessutom är det möjligt att Estland inför motsvarande arbetskraftsubventioner som i Sverige redan har och som nu bereds i Finland.

För *fraktfartygstrafiken* innebär EU-utvidgningen även att de nya medlemsländernas rederier får fritt inträde till fraktmarknaden där nuvarande cabotagebegränsningarna avvecklas. Konkurrensen om sjötransporterna på norra Östersjön kommer därför att bli ännu hårdare. Under senare år har holländska och tyska rederierna med en förmånlig nationell sjöfartspolitik

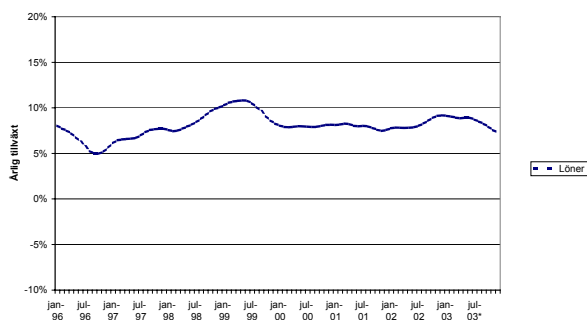
i ryggen utgjort den svåraste konkurrensen. I och med att bemanningskostnaderna ändå på sikt blir allt mer likartade hos EU-registrerade fraktrederier har kapitalkostnadernas betydelse som konkurrensmedel blivit allt viktigare. Holländska och tyska rederier drar nytta av tonnageskattesystem vilket ger dem större möjligheter att reservera en del av sina vinster för framtida fartygsanskaffningar. Finlands regering beslöt om en återanskaffningsreservering, men den kan enbart göras från fartygsförsäljningsvinster, vilket avsevärt minskar dess betydelse. Även den åländska lastsjöfarten ser sålunda ut att ha tuffare tider framför sig.

Sammantaget pekar allt detta mot att sjöfartens omsättning och lönsamhet kommer att minska under innevarande år. Även lönesumman kommer att sjunka när effekterna av Viking Lines utflaggningar slår igenom fullt ut. Sjöfartens avtalsenliga löneförhöjningar ligger kring 2,2 procent i år och detta kommer inte att kunna kompensera bortfallet. Däremot ökar faktorinkomsterna från utlandet, vilket i rätt stor utsträckning torde kompensera hushållens lönebortfall. Den offentliga sektorn är den stora förloraren – av skatteinkomster (se avsnitt 3.2.). Sjöfartens bidrag till Ålands BNP kommer därmed att sjunka i år.

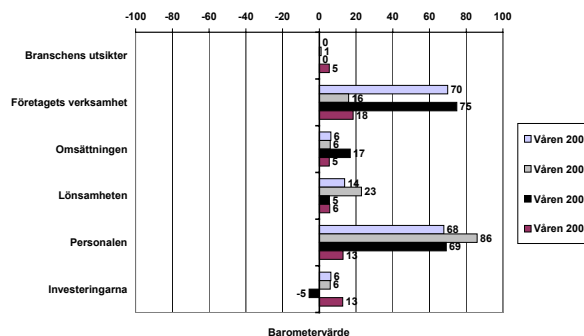
Finanssektorn har gynnats av en stigande efterfrågan på bostadskrediter. Även den bättre börsutvecklingen torde ha ökat marginalerna hos dessa företag som ju själva är aktiva placerare. Dessutom får branschen inkomster från de placeringstjänster de erbjuder åt andra aktörer. De privata placerarna har troligen åter blivit mer aktiva i och med att börskurserna nu kontinuerligt stigit under ett års tid.

ÅSUBs konjunkturbarometerdata indikerar att det åländska näringslivets investeringar kommer att stiga något. Det går dock inte att säga om företagen kommer att behöva extern finansiering för detta. Finanssektorns egna förväntningar är mycket försiktiga beträffande de kommande tolv månaderna, speciellt i fråga om personal och det egna företagets verksamhet (figur 32). Däremot är både produktutveckling och personalökning på litet längre sikt aktuella för finansbolagen. Investeringarna stiger också något redan under innevarande år. Finanssektorns lönesumma har under det senaste året stigit snabbt, men för närvarande ligger lönesummans långsiktiga trendtillväxt kring sju procent (figur 31). Företagens utvecklingshinder tycks främst härröra från den hårda konkurrensen och bristen på kompetent personal.

Figur 31: Finans

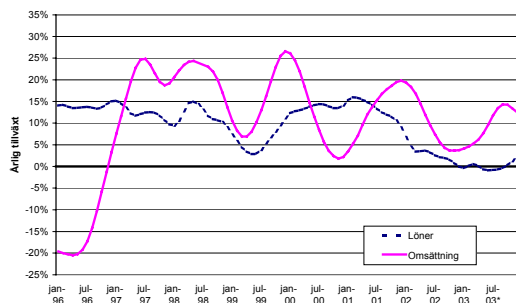

Figur 32: Förväntningarna - bank och försäkring

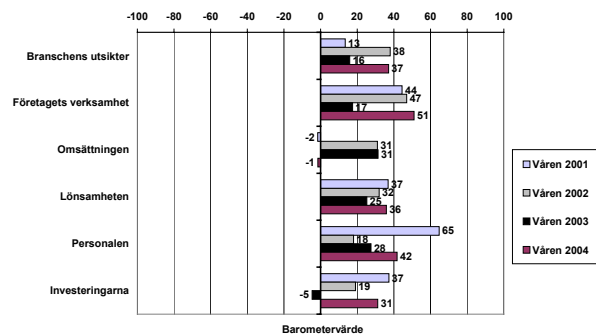

Branschen **övriga tjänster** ser i allmänhet mycket positivt på framtiden. De allmänna ekonomiska utsikterna ser goda ut, företagen planerar att utöka sin verksamhet och lönsamheten ser ut att hålla samma nivå som förut. Omsättningsförväntningarna är dock mycket lägre än förut. Detta skall dock ses mot bakgrund av att branschen har två goda tillväxtår (9 – 10 % uppgång) bakom sig (*figurer 33 och 34*). Lönesummans tillväxt har dock stannat av helt vid fjolårets slut. Förväntningar angående personalstyrkan har emellertid stigit sedan fjolårets mätning, likaså tyder en trendframskrivning av lönesumman på att tillväxten skulle ta fart på nytt. De framtida satsningarna koncentreras till personalutbildning och marknadsföring.

Figur 33: Övrig service

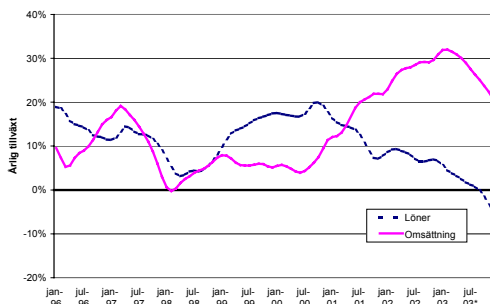

Figur 34: Förväntningarna - övriga tjänster

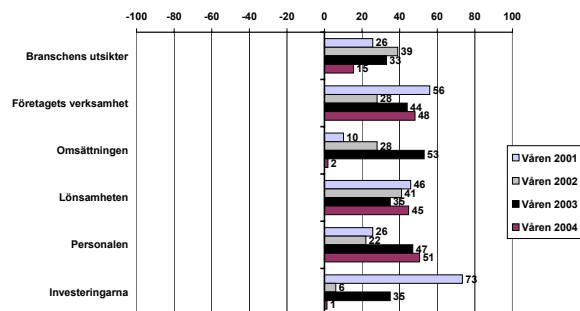

En särskild granskning av de företag som kan klassificeras som **IKT-företag**, och som alltså till övervägande del ingår i näringsgrenen övriga tjänster (och till mindre del handel, industri samt kommunikationer), ger vid handen att de åländska IKT-satsningarna nu verkar bära frukt i en större skala än tidigare. IKT-företagens omsättning har under de två senaste åren ökat med 27-30 procent per år, vilket gör IKT-företagen - i omsättning mätt - till den numera snabbast växande sektorn inom Ålands näringsliv. Löneutvecklingen verkar dock nu har nått sin kulmen, och under de senaste månaderna har den till och med gått tillbaka något (*figur 35*). Företagens framtidsförväntningar är dock fortsatt positiva fastän optimismen har minskat en del sedan fjolåret, framför allt angående omsättningstillväxten och investeringarna. Personaltillväxten ser ut att fortsätta enligt barometersvaren. IKT-sektorn tänker möta framtiden med hjälp av satsningar på marknadsföring samt genom åtgärder som förbättrar lönsamheten (*figur 36*).

Figur 35: IT-sektor

Figur 36: Förväntningar - IT-sektor

För att hävda sig i framtida konkurrens måste dessa företag också satsa på utveckling av ny programvara och se till att personalens kunnande hela tiden är uppdaterat. För IKT-företagen är konkurrensen utanför Åland kanske större än för många andra företag, vilket förhoppningsvis leder till konkurrenskraftiga företag som kan utvecklas till någonting som åtminstone delvis kan ersätta Ålands dalande storindustri, sjöfarten. En sådan utveckling innebär dock att Åland måste vara en mycket attraktiv bosättningsort för kunnig arbetskraft.

Bilaga

Uppgifter från konjunkturbarometermätningarna och från mervärdesskattedeclarationerna

Först i denna bilaga presenteras själva enkäten för den som vill kontrollera frågornas exakta utformning. Sedan följer två diagram, nämligen svaren på frågorna 13 (de kommande årens satsningar) och 14 (största hindret för verksamheten). Svaren på frågorna 13 och 14 är lätta att jämföra med de tidigare mätningarnas svar då de är med i diagrammen.

Till sist kombineras företagets årliga tillväxttakt enligt momsregistret med företagets svar i konjunkturbarometern både med avseende på omsättningens respektive lönekostnadernas utveckling jämfört med situationen för ett år sedan samt företagets förväntningar om situationen om ett år.

Konjunkturenkäten - våren 2004

Posta eller faxa! ÅSUB, Pb 1187, AX-22111 Mariehamn; fax 018-19495

senast torsdagen den 12 februari 2004!

Företag:

Kontaktperson:

Titel:

Tel:

Aktuell personalstyrka (omräknat till heltidstjänster)? _____

1. Konjunkturutsikterna i Er bransch kommer om 12 månader att:

- ha förbättrats vara oförändrade ha försämrats

2. Kommer Ert företag om 12 månaderna att ha:

- expanderat bibehållit nuvarande storlek minskat eller upphört med verksamheten

3. Hur har omsättningen i Ert företag utvecklats jämfört med situationen för 12 månader sedan i förhållande till den allmänna kostnadsutvecklingen (inflationstakten är knappt 1 procent)?

- snabbare ungefär lika snabbt långsammare

4. Hur kommer omsättningen att ha utvecklats om 12 månader i förhållande till den allmänna kostnadsutvecklingen?

- snabbare ungefär lika snabbt långsammare

5. Hur har lönsamheten i Ert företag utvecklats jämfört med situationen för 12 månader sedan?

- förbättrats oförändrad försämrats

6. Hur kommer lönsamheten att ha utvecklats om 12 månader?

- förbättrats förbli oförändrad försämrats

7. Hur har driftskostnaderna utvecklats jämfört med situationen för 12 månader sedan i förhållande till Era försäljningspriser?

- ökat samma utveckling minskat

8. Hur kommer driftskostnaderna att ha utvecklats om 12 månader i förhållande till Era försäljningspriser?

- ökat samma utveckling minskat

9. Har antalet anställda i Ert företag jämfört med situationen för 12 månader sedan:

- ökat varit oförändrad minskat

10. Kommer antalet anställda i Ert företag om 12 månaderna att:

- ha ökat vara oförändrad ha minskat

11. Hur har investeringarna i byggnader och maskiner förändrats jämfört med situationen för 12 månader sedan?

- ökat betydligt motsvarar ungefär årligt slitage och avskrivningar minskat betydligt

12. Hur kommer investeringarna att ha utvecklats om 12 månader?

- ökat betydligt motsvara ungefär årligt slitage och avskrivningar minskat betydligt

13. Vilket av följande områden kommer Ert företag att satsa på i första hand under de kommande åren (ange endast ett alternativ)

1. investeringar i maskiner och inventarier
2. ökad automatisering
3. nya lokaler eller utvidgning av befintliga
4. expansion genom ökad arbetskraft
5. personalutbildning
6. utveckla marknadsföringen / söka nya marknader
7. produktutveckling
8. ledarskapsutveckling
9. förbättra inköpsfunktionerna
10. rationalisera verksamheten / förbättra soliditeten och resultatet
11. annat, vad? _____

14. Vilket är det största hindret för utvecklingen av Ert företag (ange endast ett alternativ)

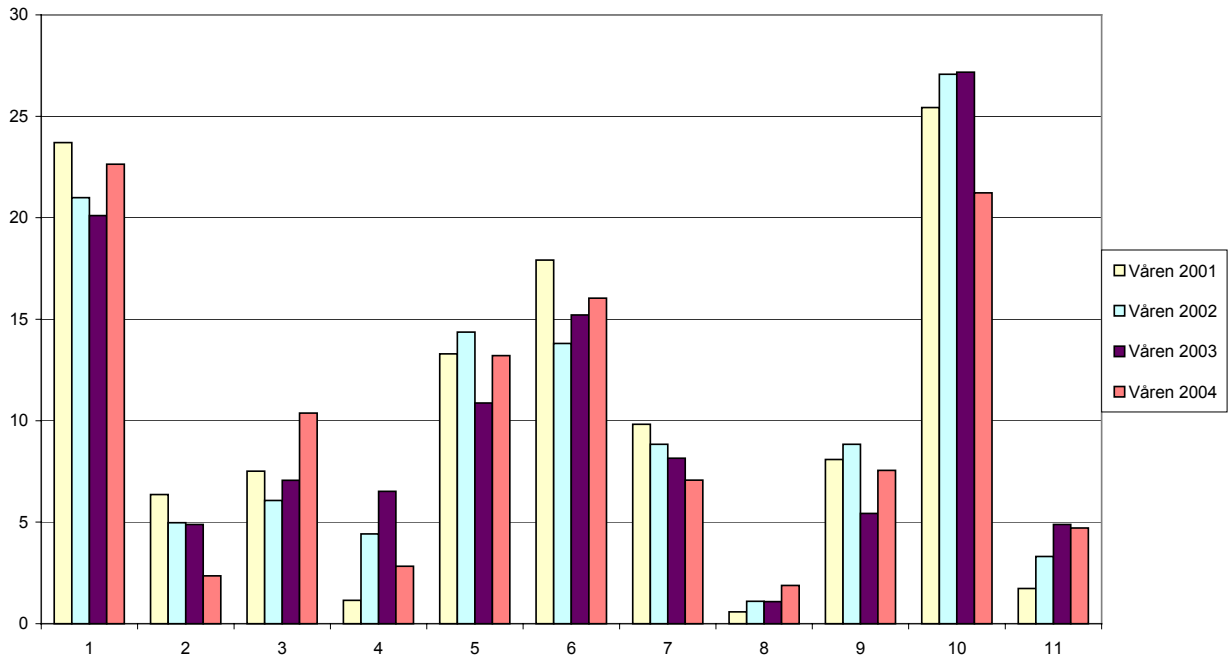
1. byråkratin
2. arbetslagstiftningen / kollektivavtal
3. lönebikostnaderna
4. beskattningen
5. skattegränsen mellan Åland, Finland och övriga EU
6. transportkostnaderna
7. för liten efterfrågan på produkterna / tjänsterna
8. finansieringssvårigheter
9. osäkerhet
10. bristen på kompetent personal
11. lönenivån / övriga produktionskostnader
12. hård konkurrens
osund konkurrens orsakad av
13. offentlig näringsverksamhet
14. konkurrensnedvridande företagsstöd
15. konkurser och skuldsaneringsförfaranden
16. grå / svart marknad
17. centralisering av marknaden
18. annan orsak, vilken? _____

Vill Ni ha Konjunkturrapporten som återrapportering?

Ja

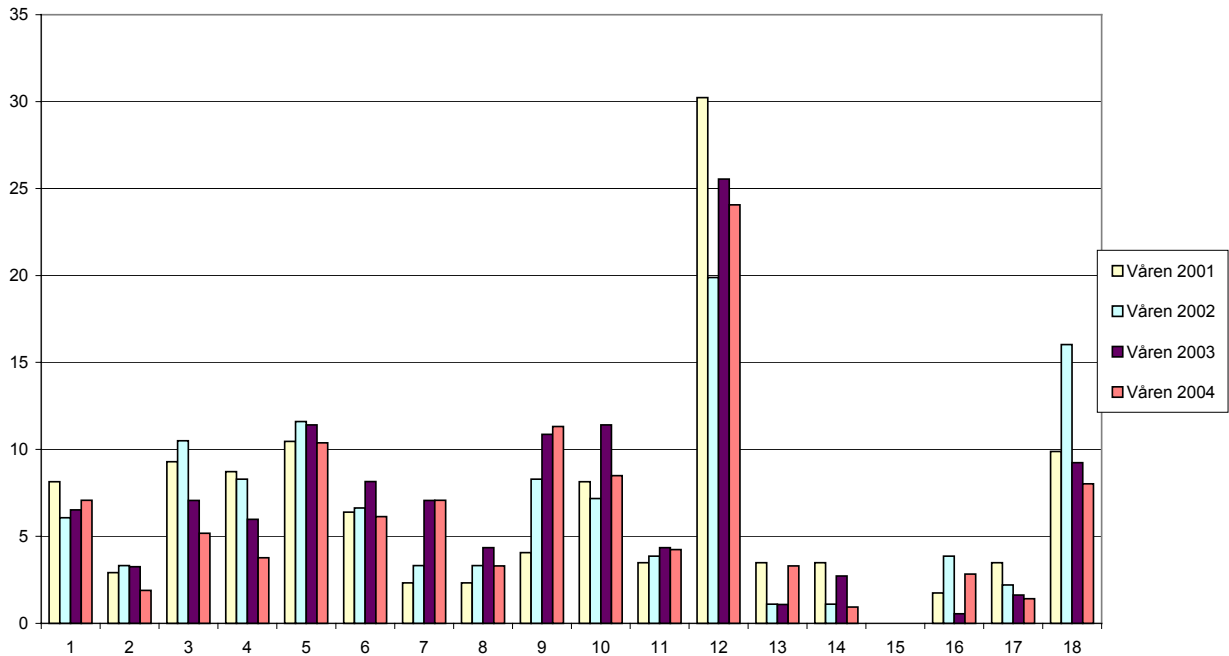
Nej

Fråga 13. Vad företaget kommer att satsa på de kommande åren

- 1 = investeringar i maskiner och inventarier
- 2 = ökad automatisering
- 3 = nya lokaler eller utvidgning av befintliga
- 4 = expansion genom ökad arbetskraft
- 5 = personalutbildning
- 6 = utveckla marknadsföringen / söka nya marknader
- 7 = produktutveckling
- 8 = ledarskapsutveckling
- 9 = förbättra inköpsfunktionerna
- 10 = rationalisera verksamheten / förbättra soliditet och resultat
- 11 = annat

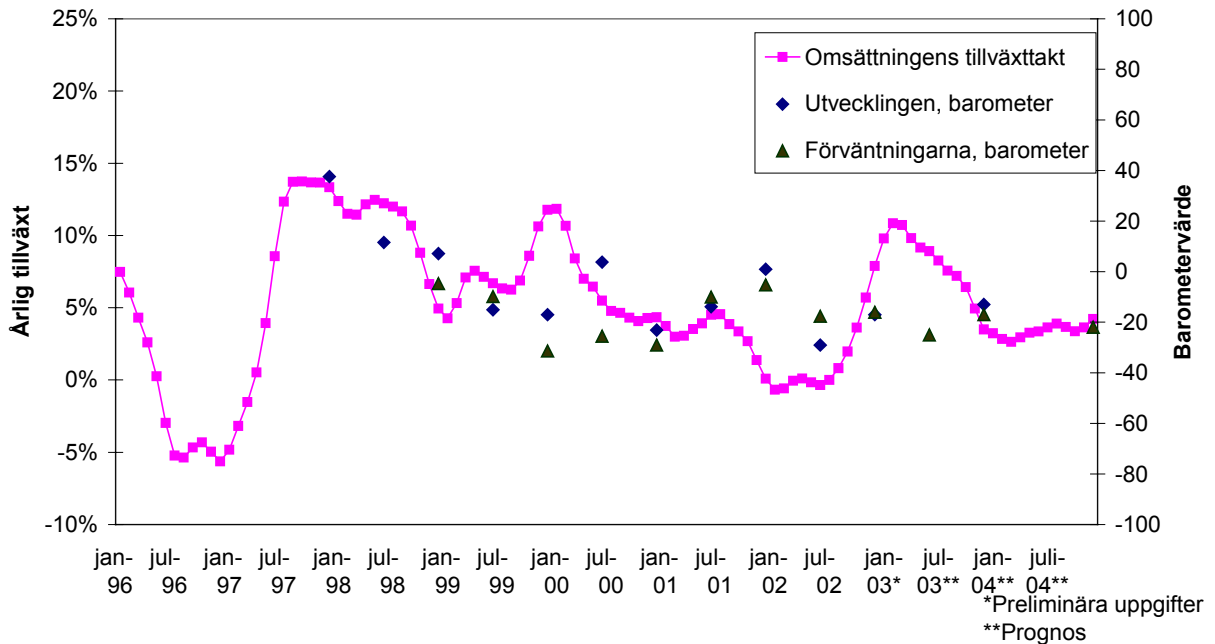
Fråga 14. Största hindret för verksamheten

- 1 = byråkratin
 - 2 = arbetslagstiftningen / kollektivavtal
 - 3 = lönebikostnaderna
 - 4 = beskattningen
 - 5 = skattegränsen mellan Åland, Finland och övriga EU
 - 6 = transportkostnaderna
 - 7 = för liten efterfrågan på produkterna / tjänsterna
 - 8 = finansieringssvårigheter
 - 9 = osäkerhet
 - 10 = bristen på kompetent personal
 - 11 = lönenivån / övriga produktionskostnader
 - 12 = hård konkurrens
- osund konkurrens orsakad av:
- 13 = offentlig näringsverksamhet
 - 14 = konkurrensnedvridande företagsstöd
 - 15 = konkurser och skuldsaneringsförfaranden
 - 16 = grå / svart marknad
 - 17 = centralisering av marknaden
 - 18 = annan orsak

Omsättningens och lönernas utveckling - en jämförelse mellan barometersvaren om mervärdesskatteregistret

Omsättningens utveckling enligt momsregistret och konjunkturbarometern

Lönekostnadernas utveckling enligt momsregistret och personalstyrkans enligt konjunkturbarometern

